

DCIDOB 59. **Cuba.**

Introducció.

Cuba

Si hi ha un adjectiu que pot definir Cuba en el context internacional és la singularitat. Malgrat ser una illa de deu milions d'habitants, amb un nivell de desenvolupament baix, sempre ha existit alguna cosa que l'ha convertida en quelcom especial.

Des del segle XVI, quan va ser incorporada a l'Imperi colonial espanyol, Cuba ha representat geogràficament un enclavament estratègic en el comerç triangular entre l'Amèrica del Sud, l'Amèrica del Nord i Europa. Així, la independència de l'illa l'any 1898 va suposar, com és sabut, un trasbalsament a Espanya, en la política, en l'economia, així com en el pensament i la identitat.

Durant la primera meitat d'aquest segle, Cuba, per la seva proximitat, va estar molt estretament lligada als EUA, amb els avantatges i els inconvenients que això comportava. Però, després del triomf de la revolució del 1959, l'enfrontament va ser la norma, principalment per les nacionalitzacions i la consegüent resposta nord-americana, que va iniciar una política d'embargament comercial. L'alineament posterior, amb l'ex-URSS i els altres països de l'Europa de l'Est, va situar Cuba en el centre del conflicte Est-Oest; finalment, la desfeta de l'anomenat camp socialista, a partir de l'any 1989, ha comportat un agreujament de l'economia de l'illa, i un cert aïllament en l'aspecte ideològic.

Tot aquest seguit d'esdeveniments ha donat una empremta universal a Cuba, i l'ha significada d'una manera excepcional, especialment a casa nostra, però també a Europa i a l'Amèrica Llatina en general. Arreu, l'interès pels afers cubans és superior al pes real del país dins el context mundial. Fins i tot, ha arribat a crear un conflicte ideològic i emocional.

Cuba viu moments difícils i tots els observadors coincideixen en la necessitat de transformacions. Amb aquest monogràfic s'ha intentat copsar la realitat de la situació actual i cap a on apunten els canvis. En el primer article, es presenta una aproximació a la història d'aquest segle, amb l'interès de ressenyar els principals esdeveniments, entre els quals destaca la revolució, en un marc de permanent inestabilitat. En el segon, s'analitza l'evolució de la política cubana present, es plantegen algunes preguntes de cara a una hipotètica transició i es fan referències a les relacions amb Espanya i la Unió Europea. En el tercer article s'examina la cerca d'una nova inserció internacional per part de Cuba. L'evolució de la política de cooperació espanyola amb l'illa, tema de controvèrsia actual, es mostra en el quart. Un cinquè article tracta de l'evolució recent de l'economia i dels reptes de futur. Finalment s'exposa una visió general i crítica de la cultura i la societat cubanes en les tres darreres dècades.

DCIDOB 59. **Cuba.**

Cuba al segle XX.
José Joaquín Moreno Masó

Cuba al segle XX

José Joaquín Moreno Masó*

“La fe mai no és completa, encara que sigui profunda”

L'espiral històrica

La revolució cubana del 1959 no és un fet aïllat en el context històric de l'illa. Gran part dels problemes que avui l'afecten, tenen els seus fonaments en el seu passat. Històricament, Cuba ha estat dividida ja sigui des d'un punt de vista social, polític, econòmic o cultural. Criolls i peninsulars, blancs i negres, Occident i Orient, sucres i ramaders, zones urbanes i rurals, annexionistes i independentistes. Aquestes divisions i d'altres, segons les èpoques i el moment històric, són una constant. Les ocasions en què aquestes divisions han provocat enfrontaments armats són nombroses. Els espais per al diàleg, la discrepància, el consens i la tolerància sempre han estat molt limitats i una herència de la societat colonial.

Durant la primera meitat del segle XX, la democràcia a Cuba, si és que existia, era feble. Unes vegades per la insensibilitat dels mateixos governants (a Cuba mai no li han mancat messies), d'altres per les pressions dels Estats Units d'Amèrica (EUA). També pel costum dels cubans de resoldre els seus problemes mitjançant les armes, quan les probabilitats de diàleg s'han esgotat. Potser sigui aquesta una de les raons que més incertesa produeix sobre el futur de la Cuba actual.

A la dècada dels cinquanta, els indicadors econòmics a Cuba anaven en ascens. Malgrat això, els indicadors de benestar social, tot i estar situats entre els més alts de l'Amèrica Llatina, seguien sent catastròfics a les zones rurals, que cada vegada s'allunyaven més dels nuclis urbans. Aquestes distàncies, sumades als escàndols de corrupció dels darrers governants elegits democràticament i a l'ambició política de Fulgencio Batista, qui amb el cop d'Estat del 10 de març de 1952 eliminà les garanties constitucionals establertes per la Constitució del 1940, portaren la nació a un estat de guerra semblant als casos anteriors. Una vegada més

Recol·lectors de canya de sucre, Cuba.

es recorria a les armes per lluitar contra la violència d'Estat, que era detestada per la societat. D'aquesta manera, aquella societat, que no era compacta i estava integrada per diferents agents socials, va donar el seu suport al moviment armat del 26 de juliol per obtenir el poder.

La revolució del 1959

Els nous governants, considerant que un dels problemes més greus que afectaven el país eren les diferències socials sorgides com a conseqüència de les nefastes polítiques practicades pels governs anteriors, emprenen un pla de reformes. A més de buscar els mitjans per lluitar aquestes diferències, aconseguen atreure al nou projecte de govern les classes més desfavorides, en un

intent de consolidar la revolució. És per això que les primeres mesures, de caràcter social i populista, comporten també una forta connotació política d'adhesió al règim, i a la figura del líder, Fidel Castro, de la que poques vegades es parla.

En aquest balanç històric de la revolució cubana, no hi ha espai per fer una anàlisi extensa dels diferents projectes econòmics, polítics o socials que es van produir en les dècades posteriors. Existia un objectiu prioritari que consistia en assolir grans conquestes econòmiques i socials, a través d'una integració dels projectes. En el camp econòmic, des del començament, es va viure un caos total. Es va procurar assolir un creixement econòmic sostingut mitjançant una diversificació de la producció que, alhora, garantís la plena ocupació i una distribució més equitativa de la riquesa (1959-1960). Posteriorment,

* Historiador cubà

es passà al debat entre el Sistema Presupostari Financer del comandant Guevara i el Sistema del Càlcul Econòmic de Carlos R. Rodríguez (1964-1966). La dècada va concloure amb les crouades de milers d'entusiastes que mai no havien realitzat cap mena de treball agrícola i això va comportar considerables pèrdues. El fracàs dels ambiciosos objectius de la collita sucrera (*zafra*) del 1970 n'és l'exemple simptomàtic. El resultat final no només va ésser la impossibilitat d'eradicar el caràcter monoprodutor i monoexportador de l'economia, sinó el seu agreujament posterior per la major dependència vers la Unió Soviètica. A aquest període se'l coneix com el dels errors idealistes.

L'adhesió al camp socialista

Al 1972, amb l'ingrés de Cuba en el Consell d'Assistència Econòmica Mútua (CAME), es consolida la inte-

gració de la producció a les economies socialistes dels països de l'Est i, en particular, a la de l'URSS. Per primera vegada, s'aconsegueix un creixement sostingut de l'economia que afavoreix les inversions en el sector social. Els grans fluxos de capital, el compromís polític amb els països socialistes i les ambicions personals de Fidel Castro (esdevenir líder internacional del Tercer Món), impulsen l'aventurisme, com el desplegament a l'Àfrica. Els costos de les campanyes internacionalistes, les ajudes de cooperació i solidaritat a les guerrilles llatinoamericanes i a les de la resta del Tercer Món, foren determinants per frenar el creixement econòmic, desembocant a la primera meitat de la dècada dels vuitanta, en el més gran procés de revisió en l'aparell de l'Estat. El tancament dels mercats camperols, de manufactures i d'habitatge, atorgà el nom a aquest període com el dels errors de l'economicisme i el mercantilisme.

El conflicte cubanonord-americà

L'oposició a la política nord-americana determina la política exterior de Cuba a partir del 1959. Cuba és capaç de fer concessions a Europa, Àsia, l'Àfrica i a l'Amèrica Llatina, però si algun país intenta fer la funció d'intermediari de la política nord-americana, automàticament es tanquen les portes i es prenen postures bel·ligerants. És cert que la política dels EUA no ha

Històricament, Cuba ha estat dividida ja sigui des d'un pun de vista social, polític, econòmic o cultural

estat la més intel·ligent respecte a Cuba, fins i tot extremadament obtusa en la seva obcecació per l'assetjament i enderroc de la revolució. Però també és cert que la llegenda de David contra Goliat, és una obsessió paranoica de Fidel Castro, que ha alimentat el patriotisme nacional. De tota manera, Cuba ha aconseguit un protagonisme en les seves relacions internacionals que no té precedents en la seva història. Això és degut, en gran part, al paper jugat en les dues primeres dècades de la revolució dins el moviment de països No Aliniats, i del Tercer Món en general, al suport als moviments d'alliberament nacional i a les guerrilles llatinoamericanes, al zel per mantenir el caràcter autònom i excepcional de la revolució, i a les conquestes socials, de manera que, per a molts països, ha resultat ser un model a seguir. No obstant això, la connotació internacional més gran de Cuba segueix marcada per la confrontació amb els EUA.

L'Estat protector i vigilant

Així com el sector econòmic sempre ha resultat ser el taló d'Aquil·les, les conquestes socials han estat, i intenten seguir sent, la raó i salvaguarda de la revolució. La campanya d'alfa-

betització, les reformes agràries, la garantia de la plena ocupació, l'educació gratuïta a tots els nivells, l'assegurament de les pensions i la cobertura mèdica al 100% de la població, en són alguns exemples. Les enormes inversions dedicades a aquest sector han proporcionat indicadors equiparables i, en alguns casos, superiors als dels països altament industrialitzats. Quantitativament, no hi ha res a objectar. Qualitativament, hi ha algunes qüestions. L'educació a Cuba ha estat un instrument de dominació i propaganda del règim. La categoria d'un professional es valora més per la seva afiliació ideològica que no pas pels seus coneixements acadèmics. El treball resulta més una *obligació* amb l'Estat que un dret, estenent-se la jornada laboral amb hores extres *voluntàries*: activitats, reunions, *serveis* a la comunitat. Tot, amb la finalitat de reduir al mínim l'espai de temps lliure individual, convertint els ciutadans en *fills* de l'Estat, la qual cosa ha tingut greus repercussions socials (nul nivell d'autonomia social, alts índexs de divorci, suïcidi, conflictivitat familiar,

etc.). Finalment, la salut és, afortunadament, on no s'ha perdut una tradició que ja existia des de la darrerria del

mantenir econòmicament l'alt nivell adquirit.

Conclusions

Podríem afirmar que, en el període comprès entre el 1959 i el 1985, la nació cubana va viure una enorme transformació sociopolítica, econòmica i cultural. Amb tot, aquelles transformacions no van conservar el frescor del projecte inicial, perquè mai es van restablir les llibertats constitucionals del 1940. Al contrari, es va redactar una nova Constitució, el 1976, tancada, de partit únic, que pretengué eliminar les divergències que existeixen en totes les societats, per arribar a constituir un grup homogeni i unànime. Els resultats avui es coneixen: entre el 1959 i el 1985, aproximadament un milió de cubans es veieren obligats a abandonar l'illa, perquè els espais per al diàleg i la tolerància van desaparèixer a l'interior. Malgrat tot, les diferències en les idees mai no han estat eradicades, perquè constitueixen part de l'essència de qualsevol tipus de societat. ■

La revolució no va conservar el frescor del projecte inicial, perquè mai es van restablir les llibertats constitucionals del 1940

segle passat. Al contrari, s'han incrementat les inversions i s'ha estès a tota l'illa. En el futur, serà difícil poder

La Mediterrània
 El Mediterráneo
 La Méditerranée
 The Mediterranean
 الأبيض المتوسط

FUNDACIÓ
CIDOB

EL MÓN A L'ABAST

Amb un CD ROM i algunes activitats

El "món a l'abast" és una nova línia divulgativa que enceta la Fundació CIDOB sobre el món de les Relacions Internacionals amb l'edició del CD ROM **LA MEDITERRÀNIA**. Us proposem un viatge didàctic i lúdic per la història, la cultura, la geografia, el medi ambient, les relacions nord-sud i les organitzacions regionals d'aquesta zona. Una aventura per aprendre, tot divertint-se amb **jocs, mapes, dibuixos animats, textos, veus en off, música, gràfics**, fitxes de les ciutats i dels països en cinc idiomes (**català, castellà, francès, anglès i àrab**)

TRIA L'ACTIVITAT O GRUP D'ACTIVITATS QUE VULGUIS I AVENTURA'T A PORTAR LA MEDITERRÀNIA A L'ESCOLA

Activitat fixa:

- Lloguer d'un punt d'informació i visualitzador del CD ROM **La Mediterrània** (inclou: stand i ordinador. El CD ROM de la demostració serà obsequiat a l'escola)

Activitats complementàries:

- Conferència, xerrada i/o debat d'un professor de la Fundació CIDOB
- Taller de danses mediterrànies i berenar
- Taller de contes mediterranis i berenar
- Viatge

Escull la Mediterrània que desitgis i posa't en contacte amb nosaltres
 Tel.: **302 64 95** (Elvira) - Tel.: **457 43 16** (Montse)

DCIDOB 59.

Cuba.

L'evolució recent de la política cubana i de les relacions amb Espanya i la UE.

Francesc Bayo

L'evolució recent de la política cubana i de les relacions amb Espanya i la UE

Francesc Bayo*

Per parlar de l'evolució recent de la política cubana cal començar amb dues precisions per acotar l'àmbit de l'estudi: a) donat que a Cuba, com és prou conegut, impera constitucionalment un règim de partit únic i d'economia estatitzada, és difícil d'esbrinar la frontera entre la política i l'economia en qualsevol canvi o evolució. Hi ha fortes connotacions que contaminen una aproximació d'anàlisi política que no impliqui obligatòriament l'economia. Per això, sense entrar a fons, haurem de parlar de les repercussions polítiques d'alguns canvis econòmics. b) Un altre element que interfereix en l'anàlisi és la forta incidència que tenen dos fenòmens exteriors en la política interna cubana: l'evolució de l'embargament per part dels EUA i les relacions privilegiades que havia mantingut amb l'extinta URSS i els països de l'Europa de l'Est. Per això, cronològicament ens centrarem entre finals dels anys vuitanta i el que va de la present dècada.

L'orfandat i el període especial

Sens dubte, la pèrdua de les relacions privilegiades amb els *germans del camp socialista* suposà un cop molt considerable al projecte polític i econòmic seguit des dels anys seixanta a Cuba. No cal insistir en l'evaporació dels beneficis econòmics de tota mena. Ens interessa més, però, parar atenció en la condició d'orfandat política en què restà el règim cubà sense els seus antics aliats polítics i ideològics.

En un principi, la confusió era gran, mentre no s'acabava d'aclarir en què quedava tot el camí iniciat per Gorbátxov amb la política de *perestroika* i *glas-*

La pèrdua de les relacions privilegiades amb els *germans del camp socialista* suposà un cop molt considerable al projecte polític i econòmic seguit des dels anys seixanta

nost. A mida que passava el temps, i el procés es veia irreversible, l'èmfasi per part del règim de Castro va anar en la direcció de distingir-se del model socialista soviètic i tractar de convèncer tothom que el socialisme cubà era diferent, considerant un error històric el trasllat automàtic del model europeu a Cuba. A la vegada, es va remarcar l'interès per voler intentar mostrar el caire nacionalista de la revolució cubana.

Això va implicar un tancament de files entorn de la doctrina ortodoxa del Partit Comunista Cubà (PCC) i el rebuig de tot el que suposés una translació de l'obertura política de l'antic camp socialista. De pas es va aprofitar, el juliol del 1989, l'acusació de corrupció i tràfic de drogues contra el general Ochoa i altres implicats, amb judici sumaríssim, execucions i penes molt fortes, per refermar, sota el control de Raúl Castro, el comandament sobre totes les Forces de Seguretat de l'Estat (FAR i MININT).

També es va posar més interès en remarcar la tradicional política de confrontació amb l'enemic per antonomàsia: el capitalisme representat pels EUA. Val a dir que des de Washington se

segueix apostant per una acceleració de la mort del castrisme, el que explica la continuació i aprofundiment de la política d'acorralament de l'illa per mitjà de l'embargament.

L'obertura econòmica i el descontentament social

Malgrat tots els esforços desplegats pel règim per mostrar-se ferm i a la vegada amb un projecte que, pensaven, tenia futur, s'anaven fent evidents varies esquerdes. La penúria econòmica de la població cada cop era més latent, amb el consegüent descontentament social. Ja en els primers anys de la dècada dels anys noranta, la pèrdua de legitimitat mostrava diferents símptomes, especialment en el descens de la participació popular en les organitzacions de masses (el PCC, la Central de Trabajadores de Cuba, la Federación de Mujeres Cubanas, la Unión de Jóvenes Comunistas, les organitzacions estudiantils, els Comitès de Defensa de la Revolució).

En moments fins i tot més explosius, com el que va detonar la *crisi dels balseros*, el Govern va obrir l'aixeta a la fugida del pas. Es calcula que més de 35 mil persones es llençaren al mar l'agost del 1994 cap a Miami. Això va crear un greu conflicte amb els EUA i s'ha mirat d'anar reconduint amb les negociacions que van portar a la signatura entre els dos països dels acords sobre migració el 1995.

En aquest context s'han d'entendre les mesures econòmiques com la despenalització limitada del treball autònom (agricultura, petita manufactura i alguns serveis de reparació de tota mena), l'obertura controlada dels mercats lliures per a productes agropecuaris de consum bàsic, la despenalització de la possessió de dòlars... En definitiva, peti-

* Responsable del departament d'Amèrica Llatina de la Fundació CIDOB.

tes accions per tractar de compensar la progressiva misèria. De pas, també, per descomprimir el descontentament social i que no esdevingués en polític. Però la reforma més important ha estat l'obertura a les inversions exteriors i les facilitats a les empreses estrangeres per treballar a Cuba, encara que en condicions molt controlades.

La transició cap a la democràcia, per a quan?

Per definició, una transició implica que els mecanismes polítics del moment no funcionen i es volen substituir per altres. El consens internacional actual de la majoria de països advoca pel sistema de representació democràtica; és a dir, llibertat d'expressió, de reunió, pluripartidisme, eleccions lliures i representatives. De moment, però, el règim cubà manté un model representatiu molt peculiar, que podria resumir-se en la popular frase de Fidel Castro: «dentro de la revolución todo, contra la revolución nada». Així, no es pot esbrinar actualment quin significat, legitimitat i suport social té el règim. Només a tall d'exemple, en les eleccions *parlamentàries* (Asamblea Nacional del Poder Popular) del febrer del 1993, els mecanismes no permetien candidatures d'oposició organitzades, havien de ser a títol personal. La campanya i la pressió

oficial, que disposava de tot l'aparell d'informació únic i estatal, va ser molt forta, el que va influir en la rotunditat dels resultats: els candidats oficials, el 70% dels quals eren membres del PCC, obtingueren el 98,8% dels vots.

Malgrat tot, ningú creu actualment en la realitat monolítica que el règim pretén. Hi ha prou evidències de l'existència de sectors més oberturistes i més reaccionaris al si del mateix. A tall d'exemple, hi ha la petita obertura econòmica que a llarg termini podria tenir algunes conseqüències. També hi ha diferents intel·lectuals i artistes que, encara que obligatòriament funcionen dins d'institucions oficials, exposen idees més obertes. Finalment, la participació social *voluntària* en les organitzacions de masses i activitats de la comunitat ha baixat molt o no té el caire entusiasta que se li suposa. Hi ha molt descontentament amagat i fins i tot resignació. De tota manera, Castro i el búnquer del PCC han acceptat les reformes econòmiques, potser fins i tot a desgrat, per retenir el poder autoritari i evitar l'hecatombe econòmica. En canvi, no encaixen bé les crítiques, ni en política ni en economia. Ni de l'exterior ni, evidentment, de l'interior.

No obstant, a banda del poder, és conegut que hi ha una dissidència dins de l'illa, que encara no ha tingut l'opció de constituir-se en una oposició organitzada. Des de les associacions per a la protecció dels Drets Humans, que

depenen dels marges de tolerància atorgats arbitràriament per les autoritats, fins a petits grups de tot color polític, òbviament difícils d'identificar per les condicions repressives del sistema. També en el camp de la informació hi ha periodistes independents que fan arribar com poden, al món i als seus compatriotes, notícies i opinions diferents de les oficials. I, finalment, hi ha l'Església Catòlica, que va incrementant el petit pes que històricament ha tingut, i no només actua en el camp de la religió. Actualment, cerca un camí de la concòrdia social que ningú sap encara quin futur pot tenir.

Part de tot aquest conglomerat intern va intentar, per primera vegada, una aproximació mútua per debatre idees, posicions i expectatives. La reunió tenia el nom de Concilio Cubano i estava prevista per al mes de febrer del 1996. L'empressonament dels principals organitzadors va dinamitar la iniciativa, que era ben vista des d'Europa i considerada un test de la capacitat d'obertura del règim. Per deixar més clara la posició oficial, Raúl Castro exposava el març del 1996, davant del V Ple del Comitè Central del PCC, que la lluita actual del règim és contra la quinta columna, dins el partit i en la societat.

També hi ha l'exili exterior, fonamentalment a Miami, que políticament està força dividit. Allà trobem grups que propicien el diàleg amb el règim, com Cambio Cubano de Gutiérrez Menoyo, la Pla-

Elaboració Fundació CIDOB.

taforma Democràtica Cubana –que agrupa socialdemòcrates, liberals i democratacristians– i la més potent Fundació Nacional Cubano Americana (FNCA), liderada per Jorge Mas Canosa, que des de posicions més conservadores pugna per un canvi radical al Govern de l'illa.

En aquestes circumstàncies es fa molt difícil vaticinar quan arribarà la democràcia a l'illa. Hi ha pensadors cubans que diuen que les coses es van movent i que «lenta y sigilosamente, ya comenzó una transición política en Cuba» (Jorge I. Domínguez, «La transición política en Cuba», *Revista Encuentro de la Cultura Cubana*, nº 1, Madrid, 1996, pp. 5-12). D'altres aposten per un consens general de tota l'oposició, interna i a l'exili, i de la mediació de la comunitat internacional, incloent-hi els EUA (que haurien de variar radicalment la seva política d'assetjament). L'objectiu seria encetar vies que possibilitin la transició a la democràcia a Cuba. Amb Castro o després de Castro (Jesús Díaz, «Una delicada bomba de tiempo», *El País*, 30/11/96, p. 11).

Espanya i la UE

Les relacions d'Espanya amb Cuba han tingut, de sempre, un caire altament emocional. D'entrada va ser l'última colònia (1898). El caire de guerra civil que tingué el conflicte hispanocubà, i el paper final jugat pels EUA, va deixar en els espanyols un pòsit de rancúnia envers els americans com a enemic imaginari. Finalment, hi ha l'enorme pes de l'emigració i, tal vegada, el llegat hispànic en l'economia, la cultura i part dels valors.

Això explica que, des de diferents perspectives i evidentment ideologies, la continuïtat en les relacions s'hagi mantingut des de Franco fins a Suárez o González. En tot cas, a partir del 1989, quan es desencadena el procés de canvis a l'ex-URSS i l'Europa de l'Est, la percepció del Govern socialista espanyol es modifica.

El model aplicat va ser seguir una línia pragmàtica en les relacions econòmiques i polítiques amb l'illa, però posant més èmfasi en la demanda de reformes econòmiques i de la flexibilització del règim, per tal de facilitar un procés de transició cap a la democràcia. Aquesta política era també la dels altres països europeus i va acabar conformant la línia d'acció de la Unió Europea. L'increment notable de les inversions europees a Cuba junt amb les constants sol·licituds a Castro per introduir canvis en el règim n'han estat la mostra.

A instàncies de la UE, el comissari Marín va encetar, a finals del 1995, negociacions amb les autoritats cubanes per tal de signar un acord de cooperació. Tot això en el context més

Fidel Castro

constructiu per part d'Europa i en confrontació amb els EUA, fonamentalment per la llei Helms-Burton. El problema va venir de part del Govern cubà que no acceptava les condicions comunitàries de reformar el Codi Penal i donar més autonomia al sistema judicial. Així es frustrà l'intent europeu de cercar un espai a Cuba més tolerant amb l'oposició interna.

El tema va quedar congelat durant mesos fins que el Govern del president Aznar, que propugna un gir polític per assetjar més el règim cubà, va presentar, el novembre del 1996, una nova proposta a la UE, amb algunes condicions més estrictes sobre l'obertura democràtica de l'illa i amb terminis més peremptoris. Això, i les interpretacions de les declaracions d'algunes autoritats espanyoles en diferents mitjans de comunicació, va ser considerat una actitud bel·ligerant pel Govern cubà, que va respondre

retirant el plàcet al nou ambaixador espanyol. L'escalada conflictiva, sobretot a nivell verbal, poc a poc s'ha anat reconduint a una esfera diplomàtica de distensió i tothom espera que no vagi més enllà.

Finalment, la UE ha consensuat una proposta de negociació per cooperar amb Cuba amb certes condicions i gradualitat, però sense tantes pressions. En definitiva, s'han imposat els criteris de continuïtat en la política comunitària. Fins hi tot les discrepàncies d'Europa amb els EUA es podrien congelar si Clinton veta, per un nou període, les parts més conflictives de la llei Helms-Burton. La incògnita, ara, serà veure com evolucionen les futures negociacions entre el Govern cubà i els representants comunitaris. Tampoc cal descartar algun tipus d'apropament indirecte per part de l'Administració nord-americana cap a Cuba. ■

DCIDOB 59.

Cuba.

Cuba busca un nou lloc al món.
Gil Toll Deniel

Cuba busca un nou lloc al món

Gil Toll Deniel*

Cuba ha estat des de la revolució del 1959 un actor internacional d'una importància molt superior a la que caldria esperar d'una illa de deu milions d'habitants amb una economia subdesenvolupada.

L'internacionalisme proclamat per Fidel Castro des dels inicis del règim revolucionari va portar Cuba a intentar exportar la revolució a la resta d'Amèrica Llatina i a l'Àfrica.

L'illa mantenia estrets vincles amb els països socialistes d'Europa de l'Est i constituïa una excepció al Carib i a tot el continent americà, zona d'influència de la superpotència nord-americana.

La caiguda del mur de Berlín i la desintegració de la Unió Soviètica van esfondrar el vell ordre bipolar en què s'havien organitzat les relacions internacionals des de la Segona Guerra Mundial i sorgia, així, pel Govern de l'Havana el repte de redefinir el lloc de Cuba al món. Això és el que intentarem explicar en aquest article examinant les grans àrees geogràfiques cas per cas.

Amèrica Llatina

El 1962 l'Organització d'Estats Americans (OEA) va acordar l'expulsió de Cuba del seu si i el tall de relacions diplomàtiques dels seus membres amb l'illa. Només Mèxic va mantenir les relacions al més alt nivell fins que el 1975 l'OEA va donar llibertat als països membres per definir les relacions amb Cuba.

En la dècada dels setanta, l'assentament del règim socialista i el fracàs de l'exportació de la revolució a través de les guerrilles van ajudar a donar un tomb a la política exterior cubana, que va prendre un caire més pragmàtic buscant relacions amb països amb sistemes de democràcia capitalista.

On millor es va donar la coincidència de la llibertat d'acció acordada a l'OEA i la nova actitud dels responsables de la política exterior cubana va ser al Carib anglòfon. Jamaica, Trinitat i Tobago, Guyana i, més tard, Grenada van ser socis actius del Govern de l'Havana de qui van rebre abundant cooperació tècnica i un missatge d'emancipació racial i política amb molt bona acollida per les seves poblacions. Malgrat l'escombrada d'aquests lligams que van fer els EUA en l'època Reagan amb la invasió de Grenada i altres accions menys visibles, la política caribenya de Cuba donaria resultats, anys més tard, quan l'oportunitat truqués a la porta de la integració regional.

La normalització de relacions de la resta d'Amèrica Llatina amb Cuba va arribar més tard, amb la caiguda successiva de les dictadures militars que va tenir lloc a cavall de les dècades dels setanta i vuitanta. En aquest sentit, es pot afirmar que el restabliment de relacions amb Cuba es va convertir en una mena de senyal que les noves democràcies adoptaven per transmetre una imatge de pluralisme i cert desafiament als EUA.

Argentina, Veneçuela, Equador, Brasil, Uruguai, Bolívia i Perú van iniciar un camí en el que va ser-hi, també, la Nicaragua sandinista. Més tard, arribarien Colòmbia i Xile i, en el mateix 1996, Haití i Paraguai han reprès les relacions amb l'illa. Actualment, només queden sense lligams formals amb Cuba la República Dominicana, Guatemala, El Salvador, Hondures i Costa Rica, tots ells amb una forta dependència dels EUA, la qual cosa no els impedeix mantenir un notable flux comercial. És de destacar el cas d'Haití, amb un Govern reposat per l'Exèrcit dels EUA i que ha estat capaç de prendre una decisió sobirana en una gran demostració de coratge polític.

Mostra del nou rol de Cuba a la seva regió natural és la seva participació en l'Associació d'Estats del Carib, en la qual són presents 25 països de l'àrea, i en les cime-

res iberoamericanes impulsades per Espanya. Un rol, però, que topa amb les limitacions que imposa la relació amb els EUA, que impedeix el reingrés cubà a l'OEA i a les dinàmiques regionals que genera.

L'exploc socialista

La Unió Soviètica era el principal soci de Cuba fins a la seva desintegració. De fet, en l'època de Gorbatxov els intercanvis comercials subvencionats ja van disminuir dràsticament iniciant l'anomenat *període especial*. El tall en les relacions que va venir a continuació va ser comparat, per alguns, al que va tenir lloc amb els EUA 30 anys abans perquè, com aleshores, Cuba es va veure obligada a buscar noves relacions comercials i polítiques per substituir el que havia estat una relació de dependència.

Però la llarga relació sovièticocubana no va ser en va. Quatre anys després de la desintegració de l'URSS, el ministre d'Afers Estrangers cubà, Roberto Robaina, va visitar Moscou en el primer contacte d'alt nivell que tindria correspondència el 1996 amb la visita d'Eugueny Primakov, el canceller rus, a l'Havana.

Els intercanvis de sucre i petroli s'han reprès i per al 1996 estava previst el lliurament de 500 mil tones de sucre cubà a canvi d'1,5 milions de tones de petroli rus.

Comerç a part, Rússia dona suport a Cuba en els organismes internacionals, cosa que Fidel Castro va agrair a Primakov en ocasió de la seva visita.

Les relacions exteriors cubanes també s'han renovat respecte a la Xina. A finals del 1993, el president xinès, Jiang Zemin, va visitar l'Havana i Fidel Castro va correspondre dos anys després amb un viatge que va quedar sintetitzat en un joc de paraules. Castro va dir a Pequín que el seu Govern pretén prendre com a model el *socialisme amb característiques cubanes*, retorçant el lema de Deng Xiaoping sobre el *socialisme amb característiques xineses*.

* Periodista. Màster en Estudis Internacionals per la Fundació CIDOB.

Àfrica

El continent africà ha estat l'escenari elegit pel règim de Fidel Castro per portar fins el límit la doctrina de l'internacionalisme. A finals del 1987, Cuba tenia repartits en 17 països de l'Àfrica 65 mil persones entre soldats, consellers militars, consellers, tècnics, metges i mestres. A Angola es concentrava més de la meitat dels cubans i seguia en importància la presència d'11 mil soldats a Etiòpia i 2.500 a Moçambic.

Les raons que van impulsar Cuba a prendre aquest acció tan decidida es basen en l'internacionalisme i en una obligació moral cap el continent originari de bona part de la població cubana contemporània. En aquestes intervencions, Cuba va trobar sovint la Unió Soviètica com a soci ideològic i suplidor d'armament.

Just en el viratge de la política exterior de la Unió Soviètica, implementat per Mikhaïl Gorbtxov, cal buscar les raons de la progressiva retirada cubana de l'Àfrica. A més, l'entrada de Cuba en el període especial feia impensable el manteniment d'aquestes forces.

Però, com en el cas del Carib, la política decidida de Cuba a l'Àfrica ha tingut recompenses tardanes, com l'excel·lent relació que manté l'Havana amb l'actual Govern de Sud-àfrica. Cuba va donar suport ideològic i material al Congrés Nacional Africà de Nelson Mandela en els pitjors moments i l'ara president Mandela no ho ha oblidat. Hi ha hagut visites d'alt nivell a les dues capitals i suport sud-africà en les organitzacions internacionals.

Europa

Les relacions de Cuba amb Europa han estat marcades en els últims anys per un creixent interès econòmic mutu. Les reformes econòmiques empreses pel règim de Castro tenen el seu punt principal en l'atracció d'inversió estrangera i Europa suposa en aquest sentit la principal opció.

Pels països europeus, l'oportunitat de negoci oferta per Cuba és interessant, sobretot pensant en un futur sense Castro i havent pres posicions en un mercat del qual estan absents els grans competidors nord-americans.

En aquest sentit, destaca l'interès del Regne Unit, que el 1994 va enviar el seu ministre de Comerç de visita a l'Havana, un fet de considerable rellevància tenint en compte l'habitual seguidisme que fan els britànics de la política exterior nord-americana.

En el pla polític, les coses han estat molt menys fàcils, ja que els Govern europeus han demanat amb la boca més o menys petita el respecte als Drets Humans i la transició cap a un model democràtic.

El moment de màxima proximitat es va produir amb la visita de Castro a París, on va ser rebut per François Mitterrand i que va permetre al líder cubà afirmar que l'*apartheid* havia acabat.

Cuba ha fet un considerable esforç en els últims anys per redefinir la seva posició en el nou ordre mundial. Ho ha aconseguit parcialment

La culminació d'aquesta millora en les relacions cubano-europees havia de ser l'Acord de Cooperació amb la Unió Europea, treballat per la diplomàcia espanyola durant la presidència del Consell de Ministres del 1995.

Però l'incident de les avionetes anticas-tristes va engegar-ho tot a rodar fent aparèixer el Govern de l'Havana com autoritari i cruel davant l'opinió pública internacional.

Una menció especial cal fer de les relacions hispanocubanes en els últims mesos. El Govern de José Maria Aznar ha volgut donar un viratge dur a la seva política en sintonia amb els sectors més intransigents de l'exili cubà i amb el Govern dels EUA.

El resultat ha estat una escalada de tensió diplomàtica que ha acabat amb la retirada del plàcet de l'ambaixador espanyol designat pel Govern del Partit Popular. El Govern d'Aznar també va pretendre l'aprovació d'una posició comuna de la Unió Europea en uns termes molt exigents i sospitosament similars als proposats pels EUA. Després d'un procés de *llimat*, la posició europea ha quedat aigualida políticament en donar-li un caire econòmic i aporta com a novetat el compromís d'incrementar la cooperació econòmica a mesura que el règim cubà progressi cap a la democràcia.

Els EUA

Les relacions cubano-nord-americanes han estat marcades pel ritme electoral, al ser determinant la colònia cubana exiliada a Miami en les eleccions a l'Estat de Florida, un dels més importants del país.

En el seu primer període presidencial, Bill Clinton va impulsar una política de cautelosament apropament a l'Havana amb gestos en el terreny de les comunicacions, especialment de la colònia exiliada amb les famílies dins el país. Fins i tot es va arribar a preparar un viatge de l'expresident Jimmy Carter, que ha actuat de mediador oficios del Govern nord-americà en un bon grapat de crisis. Un episodi dramàtic com el dels *balseros* es va resoldre amb una negociació entre tots dos països que va suposar una normalització en la mesura que es va acabar l'excepcionalitat política dels refugiats cubans

que arribaven al territori dels EUA.

Tot plegat se'n va anar en orris amb l'incident de les avionetes i l'inici de l'any electoral nord-americà. Clinton va donar un gir a la seva oposició a la iniciativa dels senadors conservadors Helms i Burton d'endurir l'embargament comercial a Cuba i va signar la llei, tot i que amb una clàusula revisable cada sis mesos que suspèn la possibilitat de demanar davant els tribunals nord-americans les empreses estrangeres que *trafiquin* amb antigues propietats nord-americanes.

L'extraterritorialitat que comporta la llei Helms-Burton va indignar als Govern d'Europa, Mèxic i Canadà, que van demanar als EUA davant l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Els països latinoamericans també es van oposar a la llei Helms-Burton aprovant una condemna en el si de l'OEA, un fet insòlit en el que havia estat camp propi dels EUA.

Però Cuba ha sentit l'efecte econòmic de la legislació nord-americana en l'actitud dels inversors estrangers, segons ha reconegut el vicepresident econòmic, Carlos Lage.

Després de la reelecció de Clinton, l'Havana ha manifestat no esperar canvis substancials en la postura de Washington. De fet, hi ha dades aparentment contradictòries: en el discurs del triomf electoral el president nord-americà va afirmar que pretén resoldre els problemes pendents de la Guerra Freda, mentre que en els primers nomenaments ha substituït Warren Christopher per Madeleine Albright, una impetuosa detractora del règim cubà que va guanyar popularitat a Florida arran del seu llenguatge groller durant la crisi de les avionetes.

Conclusions

Cuba ha fet un considerable esforç en els últims anys per redefinir la seva posició en el nou ordre mundial. Ho ha aconseguit parcialment amb èxits a l'Amèrica Llatina, Rússia, Xina i l'Àfrica. Fidel Castro ha simbolitzat aquest esforç amb una renovació de vestuari que en les cites internacionals ha passat a homologar-se al de la major part de dirigents polítics, deixant de banda el vestit militar.

En la part negativa del balanç, cal anotar la frustrada millora de la relació de Cuba amb la Unió Europea, malgrat l'increment de les inversions, que han estat de gran valor pel revifament econòmic de l'illa. Molt més clarament cal anotar en aquest capítol negatiu la relació amb els EUA on les espases segueixen amenaçant, encara que és veritat que en un segon mandat Bill Clinton pot arriscar més en la seva política.

Aquest factor pot ajudar a refermar la normalització de les relacions exteriors cubanes en el futur. Un procés que es veuria afavorit també per la visita del Papa Joan Pau II a l'illa que es va acordar durant l'entrevista amb Fidel Castro el passat novembre al Vaticà, i que constituiria una novetat d'abast històric. ■

DCIDOB 59.

Cuba.

Cooperació per al desenvolupament i Cuba.
Anna Ayuso

Cooperació per al desenvolupament i Cuba

Anna Ayuso*

Espanya i el disseny de la nova estratègia europea

La política espanyola de Cooperació per al Desenvolupament, com totes les polítiques d'ajuda bilateral, s'inserta dins l'acció exterior de l'Estat i, per tant, malgrat tenir dissenyades unes prioritats i objectius específics, està condicionada per les necessitats de la política exterior, tant en l'àmbit polític com en l'econòmic.

Partint d'aquesta premissa, podem assenyalar dos constants que han condicionat la història recent de la cooperació espanyola amb Cuba:

La primera constatació és que, per a Espanya, Cuba és o ha estat, per damunt d'altres consideracions, part integrant de l'Amèrica Llatina, la qual, per raons històriques ben conegudes, és una regió d'importància prioritària per la política exterior espanyola en la mesura que potencia la seva dimensió i projecció internacional. En relació amb aquest factor, cal subratllar la relació d'identitat i solidaritat interregional que s'acostuma a donar entre els membres de la comunitat llatinoamericana en front de polítiques d'ingerència externa, actitud que s'estén més enllà de les diferències ideològiques.

En segon lloc, comptem amb la peculiaritat del règim cubà. No tant sols per la seva aliniació amb l'àrea políticoideològica del bloc socialista, sinó també perquè la seva proximitat als Estats Units d'Amèrica (EUA) va convertir l'illa en escenari principal de l'enfrontament Est-Oest. Malgrat les greus diferències ideològiques entre franquisme i castrisme, no es va arribar mai al trencament de relacions, ni a la interrupció dels intercanvis comercials.

Aquests dos elements, juntament amb la peculiaritat del lideratge cubà, així com l'especial atenció de l'opinió pública espanyola cap a la que va ser l'última colònia d'Espanya a la regió i símbol de la revolució popular per a l'oposició d'es-

querra al franquisme, han condicionat l'ambigüitat característica de les relacions hispanocubanes i l'absència de definició d'unes línies estratègiques clares.

D'altra banda, l'adhesió d'Espanya a la Comunitat Europea no va facilitar l'establiment d'una política de cooperació oberta. Tradicionalment, la Comunitat havia considerat Cuba exclusivament

Sembla que les portes al diàleg queden obertes dintre el context europeu; en l'àmbit espanyol, el Govern ja ha anunciat que la cooperació amb Cuba es limitarà a l'ajut humanitari o a través d'ONG

com a país de l'Est i, com a tal, estava exclosa del diàleg eurolatinoamericà (l'intent d'incorporació de Cuba al Grup d'ambaixadors llatinoamericà davant la CEE va provocar la suspensió del diàleg durant dos anys el 1979). De fet, la Comunitat no va establir relacions oficials amb el règim cubà fins l'any 1988.

Amb aquests antecedents, no ens pot sorprendre que un repàs de la cooperació per al desenvolupament realitzada per Espanya i la UE amb Cuba ens proporcioni un resultat minso.

Elaborant una estratègia d'apropament

Espanya, que començà a establir un cert nivell d'Ajut Oficial per al Desenvolupament (AOD) a partir del 1987, va desenvolupar la seva política prioritària envers Llatinoamèrica seguint uns criteris de neutralitat política i forta vinculació als interessos econòmics nacionals consagrats a les línies directrius del 1986. Aquesta actitud li va permetre mantenir un alt nivell d'ajut amb Cuba basat, fonamentalment, en la concessió de crèdits lligats a la importació de productes espanyols.

Aquesta situació va variar a partir del 1990, quan els canvis que provocaren la dissolució del bloc de l'Est avocaren Cuba a una ineluctable crisi econòmica que va minvar la seva credibilitat creditícia. Des d'aleshores, fins a l'últim canvi de Govern, l'AOD espanyola cap a Cuba es va canalitzar a través d'assistència tècnica, ajut alimentari o d'emergència i projectes a través d'ONG, si bé mantenint-se a nivells del 50% respecte el període anterior. Així doncs, Espanya optà pel manteniment d'un cert nivell d'ajut a Cuba malgrat la persistència d'un règim autoritari i en contra de les directrius que advocaven per l'aplicació estricta de la condicionalitat política formulades per la Unió Europea, molt especialment en el cas de la regió llatinoamericana.

El substrat ideològic que el Govern espanyol va voler transmetre als seus socis europeus, era que el suport a la modernització productiva i les transformacions econòmiques de caràcter liberalitzador posarien en marxa un procés de transformació política intern gràcies al reforçament dels sectors econòmics i socials. En aquesta anàlisi estava subjacent el referent de la transició espanyola i l'anterior procés de modernització i obertura del règim franquista, viscut als anys seixanta i setanta.

* Responsable del departament de Cooperació de la Fundació CIDOB.

A partir del 1993, sembla que la postura espanyola comença a tenir predicament a l'interior de la UE i, amb el suport de diverses resolucions del Parlament Europeu, la Comunitat va encetar una línia d'ajut humanitari i accions puntuals a través d'ONG europees. A més a més, es van realitzar programes destinats a donar suport a les incipients reformes econòmiques iniciades pel Govern cubà destinades a la formació d'empresaris i la creació d'empreses mixtes amb capital europeu.

Aquest canvi d'orientació està reflectit al document sobre *Les relacions entre la UE i Cuba* publicat per la Comissió el juny del 1995 que institucionalitza les accions començades. La Comunitat assenyala expressament la seva voluntat d'estimular un procés d'obertura del règim cubà establint un diàleg amb el Govern i altres sectors de la població civil. La postura reflectia també un desacord amb la política intervencionista dels EUA encarnada en l'embargament comercial i agreujada per les lleis Torricelli i Helms-Burton que han provocat la censura de tots els membres de la UE pels pretesos efectes extraterritorials que afecten als seus interessos econòmics a l'illa.

Malgrat aquest desacord amb l'estratègia nord-americana envers Cuba, la UE vol deixar palès que els objectius són coincidents; la substitució de l'actual règim per un model basat en els principis d'economia de mercat i pluralisme polític d'acord als paràmetres occidentals. El que canvia són les vies per aconseguir aquest resultat. L'inici d'un diàleg per la possible conclusió d'un acord de Cooperació amb Cuba, l'únic país d'Amèrica Llatina que no en té, es

va interrompre després de l'enduriment del règim cubà que va seguir a l'incident de l'abatiment de les avionetes nord-americanes al febrer del 1996. La negativa del Govern cubà a fer concessions en matèria de presos i drets polítics va congelar la situació, però continuen les converses.

En tot aquest procés d'apropament, el Govern espanyol durant l'època socialista va voler exercir el paper de mitjaner en favor de vies de diàleg que superessin les greus diferències i conflictes entre els actors implicats, amb el suport polític d'un cert consens regional de la comunitat llatinoamericana que s'expressava a través de les Cimeres Iberoamericanes.

El canvi de timó

El nou Govern conservador ha optat per distanciar-se d'aquesta postura conciliadora i una de les primeres mesures que va prendre va ésser la suspensió de tots el crèdits i donacions d'Espanya a Cuba fins a no tenir evidències d'una evolució democratitzadora del règim. La manca de sintonia entre José María Aznar i Fidel Castro es va fer palesa a l'última cimera iberoamericana celebrada a Xile l'octubre passat, malgrat aprovar-se per unanimitat una condemna a la Llei Helms-Burton. Dies després va quedar confirmat el canvi d'orientació de la política de cooperació amb Cuba del nou Govern. El 14 de novembre, Espanya va presentar als seus socis europeus una proposta per endurir les relacions de la UE amb Cuba que l'acostava a les tesis nord-americanes.

La justificació d'aquesta iniciativa era, segons les declaracions dels representants espanyols, la falta d'eficàcia de l'estratègia iniciada tres anys enre donat l'estancament de les reformes començades pel règim cubà, la qual cosa aconsellava el retorn a les postures maximalistes que tan bons resultats havien donat durant els tres decennis anteriors. Finalment, la proposta espanyola va ser suavitzada per part de la Presidència irlandesa de manera que el text consensuat aprovat finalment el 2 de desembre va adoptar un to més conciliador i continuista amb les línies traçades anteriorment. Així no va impedir que s'obris una crisi diplomàtica entre Espanya i Cuba en ésser retirat el plàcet al nou ambaixador espanyol designat pel Govern Aznar. Aquest conflicte ha provocat un cert malestar entre els inversors espanyols que veuen perillar els seus interessos.

La declaració de la UE respecte a Cuba, que apareix a les conclusions de l'últim Consell Europeu del 14 de desembre, s'orienta cap a l'establiment d'un diàleg constructiu tot i assenyalant el desig d'una transició pacífica cap a una democràcia pluralista i advertint la suspensió de qualsevol acord en cas d'una violació greu dels Drets Humans. Sembla així que les portes al diàleg queden obertes dintre del context europeu. En l'àmbit bilateral, però, les previsions no poden ser optimistes; de moment el Govern ja ha anunciat que la cooperació espanyola amb Cuba es limitarà a l'ajut humanitari o a través d'ONG i ha demanat a les Administracions autonòmiques que procurin ajustar-se a les directrius de la política exterior de l'Estat. ■

BALANÇ DE LA COOPERACIÓ BILATERAL ESPANYOLA

	1989		1990		1991		1992		1993		1994	
	milions ptes	%	milions ptes	%	milions ptes	%	milions ptes	%	milions ptes	%	milions ptes	%
Cuba	3.410	10,8	1.788	2,7	1.232	1,5	491	0,4	627	0,5	367	0,3
Iberoamèrica	16.653	53,1	17.369	26,8	33.082	41,8	46.566	41,3	61.139	51,4	53.730	47,6
Total bilateral	31.325	100,0	64.618	100,0	79.066	100,0	112.596	100,0	118.929	100,0	112.817	100,0

EVOLUCIÓ DE LA COOPERACIÓ ESPANYOLA AMB CUBA (EN MILIONS DE PESSETES)

	Assistència tècnica i coop. cultural 1	Crèdits FAD 2	Ajut Alimentari 3	Ajut d'emergència 4	Subvencions i ajuts a ONG 5	Total cooperació (1 a 5)	Ajut oficial al desenvolupament
1989	165	3.243	0	0	0	3.409	3.409
1990	110	1.676	0	0	0	1.787	1.787
1991	115	996	120	12	0	1.232	1.232
1992	289	173	0	21	8	491	491
1993	316	145	82	55	37	635	626
1994	242	0	100	54	31	374	367
Total	1.240	6.325	302	76	75	7.930	7.914

Font: Anuario Internacional CIDOB.

DCIDOB 59. Cuba.

Cronologia internacional.

Cronologia Internacional

De setembre a desembre del 1996

Setembre

1. Colòmbia. Els atacs de la guerrilla causen més de 90 morts i desenes de desapareguts en un cap de setmana, en la pitjor ofensiva dels grups armats dels darrers dos anys, especialment les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia (FARC). Els atacs de les FARC tenen com a objectiu la campanya del president Samper contra els cultivadors de coca.

2. Filipines. El Govern filipí i el grup guerriller musulmà Front Moro d'Alliberament Nacional (FMLN) signen un acord de pau que posa fi a 24 anys de guerra al sud del país. L'acord preveu l'elecció d'un Govern autònom per a la meridional illa de Mindanao.

2-4. Kurdistan iraqüià - Iraq. Les tropes de Saddam Hussein es retiren d'Arbil (capital del Kurdistan iraqüià que havia ocupat el 31 d'agost). Els EUA responen a la incursió iraqüiana al nord del paral·lel 36 amb dos bombardejos sobre posicions militars i de comunicacions iraqüianes del sud del país, alhora que amplien la zona d'exclusió aèria pel sud, fins al paral·lel 33.

3. Sèrbia - Kosovo. Després de cinc anys sense cap tipus de negociació, es dona a conèixer l'acord signat pel president de Sèrbia, Slobodan Milosevic, i el líder de la majoria albanesa de Kosovo (sud de Sèrbia), Ibrahim Rugova, que permetrà el retorn al sistema educatiu estatal dels infants i joves albanesos de la regió.

6. Txetxènia. El president de Txetxènia, Selimjan Iandarbié, anuncia una amnistia que beneficia els col·laboradors amb les antigues estructures de poder promoscovita i els qui es van enfrontar als guerrillers durant els combats per la presa de Grozni.

8. UE. Els Quinze ajornen la posada en pràctica de les represàlies contra els EUA per la llei Helms-Burton fins després que se celebren les eleccions presidencials nord-americanes del 5 de novembre.

9. Kurdistan iraqüià. La ciutat de Sulaimaniya cau en poder de la guerrilla kurda que opera al nord del país recolzada per l'Iraq, el Partit Democràtic del Kurdistan (PDK) de Masud Barzani. El règim de Saddam Hussein recupera així part del territori del nord del país que fins ara controlava la Unió Patriòtica del Kurdistan (UPK) de Jalal Talabani.

10. ONU. L'Assemblea General de l'ONU aprova un tractat que prohibeix les proves nuclears. El tractat entrarà en vigor d'aquí a tres anys. L'Índia i el seu principal rival a la regió, el Pakistan, anuncien que no el ratificaran.

Kurdistan iraqüià. Saddam Hussein, president de l'Iraq, aixeca el bloqueig econòmic al Kurdistan iraqüià.

Colòmbia. Dimiteix el vicepresident del

país, Humberto de la Calle, demanant alhora la renúncia del president Samper i la formació d'un Govern d'unitat nacional.

13. Marroc. Els marroquins aproven en referèndum una reforma constitucional que estableix el bicameralisme, entreobre la porta a la representació regional, posa en peu el Tribunal de Comptes i porta el sufragi directe a tota l'antiga Cambra de Representants. Participació: 82,95%. Sí: 99,56%.

14. Eleccions a Bòsnia i Hercegovina. El musulmà Alija Izetbegovic del Partit per a l'Acció Democràtica (SDA) és escollit president de l'autoritat tripartita pels propers dos anys. El radical serbi Momcilo Krajisnik, a poc més de 40.000 vots d'Izetbegovic, i el croata Kresimir Zubak completen la primera presidència interètnica del país.

15. Algèria. En el marc d'una conferència nacional (Conferència de l'Entesa) convocada pel president Zerual, els islamistes moderats de Hamàs i l'ex partit únic Front d'Alliberament Nacional (FLN) signen un pacte de suport al règim, pel qual es compromenten a rebutjar la violència i el terrorisme i a col·laborar en l'edificació d'una nova democràcia al país. L'oposició democràtica i el Front Islàmic de Salvació (FIS) no hi són presents.

Eleccions al Líban. Finalitza el procés electoral iniciat el 18 d'agost, donant com a resultat un Parlament molt similar al sortint: prosirí, lligat al poder i amb un bon nombre d'homes de negocis ocupant els seus escons.

18. Corea del Sud. Trobats morts 11 espies nord-coreans després que encallés el submarí en què viatjaven. Els agents, en nombre superior a la vintena, intentaven d'aquesta manera infiltrar-se al país.

19. Alemanya - Bòsnia. Els ministres de l'Interior dels *länder* acorden repatriar els refugiats bosnians al país (uns 320.000) a partir de l'1 d'octubre. Alguns Estats decideixen ajornar la mesura fins la propera primavera.

EUA. El Pentàgon reconeix que l'Escola de les Amèriques va servir per ensinistrar en la tortura, el xantatge i l'assassinat milers de militars llatinoamericans. Entre els exalumnes figuren el major Roberto D'Aubuisson, responsable de la creació dels esquadrans de la mort a el Salvador.

22. Eleccions a Grècia. Costas Simitis del Partit Socialista (PASOK) refrenda amb les urnes el missatge centrista i proeuropeu que porta a terme des del gener quan va substituir Andreas Papandreu i guanya les eleccions legislatives. Resultats (Parlament de 300 escons): PASOK: 41,5% dels vots i 162 escons; Nova Democràcia (conservador): 38% dels vots i 108 escons. Abstenció: 25%.

Eleccions a Armènia. L'actual cap d'Estat, Levon Ter-Petrosian, dissident a l'època soviètica, resulta reelegit amb el 51,75% dels vots. El líder de l'oposició, Vazguèn Manukian que n'obté el 41,29% impugna els resul-

tats i rep el suport de milers de manifestants que assalten el Parlament en creure'l detingut. Com a resposta, l'Exèrcit pren la capital, Erevan

23. Paquistan. Un mínim de 21 persones moren i mig centenar resulten ferides en el metrallament d'una mesquita sunnita a Multan (Punjab) per part de rivals xiïtes. L'atemptat es produeix a les poques hores que fos assassinat un cap d'un partit extremista xiïta.

25. Palestina - Israel. L'obertura d'un túnel sota l'Esplanada de les Mesquites a la zona àrab de Jerusalem, desferma la còlera dels joves palestins que, juntament amb la policia autònoma palestina, s'enfronten a l'Exèrcit israelià a Gaza i Cisjordània.

26. OTAN. L'Aliança acorda convidar a la cimera de caps d'Estat i de Govern del 1997 els països que superin una prova tècnica i reiterin la seva voluntat política d'integració en un intent d'ampliar l'organització cap a l'est d'Europa.

Argentina. Comença una vaga general de 36 hores contra la política liberal del president Menem. És la segona vaga general en menys de dos mesos.

27. Afganistan. La guerrilla islàmica ultraintegrada Taliban pren la capital Kabul i penja l'expresident Mohamed Najibulà, antic aliat de la Unió Soviètica. Les tropes fidels al president derrocat Burhanudin Rabani es retiren cap al nord-est del país. El líder de la milícia Taliban, Mohamed Omar nomena el nou Govern i instaura la llei islàmica.

Algèria. Esclata un cotxe bomba que mata 20 persones i en fereix un centenar. La guerrilla integrista demostra amb aquesta acció que controla la planúria que envolta el Gran Alger.

29. Sri Lanka. L'Exèrcit pren Kilinochchi (al nord del país), important plaça forta dels independentistes tàmls, en una ofensiva d'una setmana que fa més de 900 morts.

30. Bòsnia i Hercegovina. Primera reunió de la presidència tripartita de Bòsnia després de les eleccions.

Octubre

1. Unió Europea - Cuba. El Consell de Ministres d'Exteriors de la Unió Europea (UE) decideix interposar un recurs davant l'Organització Mundial de Comerç (OMC) contra la llei Helms-Burton.

Palestina - Israel. El primer ministre d'Israel, Benjamin Netanyahu i el president palestí, Iàsser Arafat es troben a Washington en un intent de reprendre el procés de pau després de cinc dies de violència que han causat 70 morts. El president d'Egipte, Hosni Mubarak no hi assisteix i la cimera acaba en fracàs.

2. ONU - Sèrbia. El Consell de Seguretat de l'ONU decreta l'aixecament definitiu de les sancions que pesaven sobre Sèrbia i els serbis de Bòsnia des del 1992.

3. Sèrbia - Bòsnia. Bòsnia i la República Federal de Iugoslàvia (Sèrbia i Montenegro) anuncien a París, l'establiment de plenes relacions diplomàtiques.

5. Bòsnia i Hercegovina. Sessió inaugural de la Cambra de Representants (Parlament) de Bòsnia i Hercegovina. Els 14 diputats serbis (un terç del total) no hi són presents.

França. El Front d'Alliberament Nacional de Còrsega (FLNC), canal històric, atempta contra l'Ajuntament de Burdeus. El fet trenca la tolerància mantinguda pel Govern francès respecte els *històrics*.

6. Palestina - Israel. Delegacions israelianes i palestines comencen una ronda de negociacions prevista a la cimera de Washington. Acorden crear una comissió destinada a estudiar la retirada de l'Exèrcit israelià d'Hebron que s'havia d'haver produït el març.

7. Irlanda del Nord. Esclaten dos cotxes bomba a la caserna general de les forces britàniques a Lisburn (prop de Belfast). L'acció que provoca un mort i 30 ferits, és el primer atemptat de l'IRA a Irlanda del Nord des del 9 de febrer, quan va suspendre l'alto el foc.

Eleccions a Kuwait. Els candidats que es presenten com a independents, progovernamentals en la seva majoria, obtenen 31 dels 50 escons de l'Assemblea (Parlament). Unicament poden votar un 13,5% de les persones amb nacionalitat kuwaitiana. Les dones, els kuwaitians nacionalitzats i el personal de les Forces Armades no hi tenen dret.

8-9. Kurdistan turc. L'ofensiva de l'Exèrcit turc contra la guerrilla independentista del Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK) fa 118 morts en una zona propera a la frontera iraquiana i 64 en una incursió al nord de l'Iraq.

9. Argentina. El president Carlos Menem decreta la fi del control gremial sobre les Obres Socials Sindicals que atenen 11 milions de persones. Els beneficiaris del sistema de salut que fins ara cotitzaven per mantenir els centres sanitaris assignats pel seu gremi respectiu, podran escollir la cobertura sanitària, en una primera etapa a partir del 31 de març de 1997, entre les oferides pels sindicats per passar posteriorment a la lliure competència. La mesura afecta directament a les finances sindicals.

10. Alemanya - Iugoslàvia. El Govern alemany signa un conveni bilateral amb el de Iugoslàvia per a la repatriació en tres anys dels ciutadans que resideixin il·legalment en els territoris respectius. En aplicació de l'acord, uns 135.000 iugoslaus seran obligats a tornar al seu país d'origen.

11. Oslo. S'anuncia la decisió d'atorgar el premi Nobel de la Pau d'aquest any al bisbe catòlic Carlos Filipe Ximenes Belo i a l'advocat José Ramos Horta, dos destacats lluitadors contra l'ocupació indonèsia del Timor Oriental des del 1975.

Eleccions a Mauritània. El Partit Republicà Democràtic i Social (PRDS) del president Maauia Uld Taia obté 71 sobre un total de 79 escons. Dimiteix el primer ministre després de denúncies d'irregularitats en les eleccions.

12. EUA. Desenes de milers de nord-americans d'origen hispà marxen pels carrers de Washington en demanda del poder i dels drets dels que se senten privats. *La Marcha*, com és coneguda la protesta, constitueix la primera manifestació unitària de la comunitat hispana.

Eleccions a Nova Zelanda. Una coalició de centreesquerra liderada per Helen Clark, del Partit Laborista (PL) desplaça del poder el Partit Nacional (PN) de l'actual primer ministre Jim Bolger, que ha governat el país els darrers 12 anys. Es vota per primera vegada amb un sistema proporcional mixt.

13. Eleccions a Àustria. Els electors castiguen la política de retallades de la despesa pública del canceller Vranitzky (Partit Socialdemòcrata) amb un avanç del Partit Liberal (dreta radical) en les primeres eleccions europees. Partit Popular: 7 escons, Partit Socialdemòcrata: 7 escons, Partit Liberal: 6 escons, Els Verds: un escó.

Kurdistan iraqià. Els guerrillers de la Unió Patriòtica del Kurdistan (UPK) prenen el control de la ciutat de Sulaimaniya a les tropes del Partit Democràtic Kurd (PDK). El PDK, fins fa poc lleial a Saddam Hussein, decideix enviar una delegació als EUA per tractar d'obtenir arbitratge nord-americà.

14. Irlanda del Nord. El Partit Unionista de l'Ulster i el Partit Socialdemòcrata i Laborista, els dos principals partits polítics d'Irlanda del Nord, consensuen l'agenda de les negociacions de pau iniciades el 10 de juny. La discussió sobre el desarmament anirà, d'aquesta manera, en paral·lel a les negociacions polítiques.

15. Itàlia. El Tribunal Suprem d'Itàlia anul·la la sentència absolutòria del criminal de guerra nazi Erich Priebke i ordena que se celebri un nou judici.

16. EUA - UE. Els EUA bloquegen davant l'Organització Mundial de Comerç (OMC) la proposta de la UE de crear un comitè que jutgi si la llei Helms-Burton viola la llibertat de comerç.

17. Rússia. El president de Rússia, Boris Ièltsin destitueix el general Alexander Lebed dels seus càrrecs d'ajudant del president, de secretari del Consell de Seguretat i de representant a Txetxènia. Les acusacions del ministre de l'Interior, Anatoli Kulikov, que impliquen Lebed en un intent de cop d'Estat, són el detonant de la decisió.

18. Afganistan. Els soldats del general tadgic Ahmed Xa Masud aliats amb els del general uzbek Abdul Raxid Dostum que controla sis províncies frontereres amb l'Uzbekistan i el Tadgikistan i prenen als talibans la principal base aèria del país situada a 60 Km. de la capital, Kabul.

20. Japó. L'actual primer ministre Ryutaro Hashimoto del Partit Liberal Democràtic (PLD), surt enfortit de les eleccions, en obtenir el seu partit 239 dels 500 diputats de què es compon la Cambra baixa. Els seus socis en l'antiga coalició de Govern, socialistes i Sakigake (conservadors reformistes) perden representativitat. Els votants castiguen els polítics amb un rècord de l'abstenció que arriba al 40,3%.

Eleccions a Nicaragua. Arnoldo Alemán del partit Aliança Liberal guanya les eleccions presidencials, en imposar-se al sandinista Daniel Ortega. Partit Liberal: 51%, Front Sandinista d'Alliberament Nacional (FSLN): 37,7%.

Eleccions a Finlàndia. Vot de càstiga a la política pro UE del primer ministre, el socialdemòcrata Paavo Lipponen, en les primeres eleccions europees. El Partit del Centre, principal partit de l'oposició, guanya les eleccions.

21. Algèria. La guerrilla integrista assassina l'alcalde d'Alger, Ali Bucetta. Bucetta ocupava el càrrec des del 1991 quan va substituir Kamel Guemazi, del Front Islàmic de Salvació que va ser destituït i internat en un camp de concentració.

22. Bòsnia i Hercegovina. L'Organització per a la Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE) ajorna les eleccions municipals previstes pel 23 de novembre per la intransigència dels serbobosnians que es neguen a acceptar que croates i musulmans puguin votar on estaven empadronats abans de la guerra. D'altra banda, el líder serbi Momcilo Krajisnik torna a la mesa de la presidència tripartita després d'arribar a un acord amb l'enviat dels EUA a la zona.

23. Noruega. La primera ministra Gro Harlem Brundtland del Partit Laborista (PL) anuncia la seva dimissió després de 15 anys en el càrrec.

24. Marroc. Arran del procés de regionalització endegat pel Govern, el Sàhara Occidental queda dividit en tres regions diferents. D'aquesta manera, tres de les quatre províncies saharianes comparteixen entitat administrativa amb zones marroquines situades fora del territori. La decisió s'anuncia una setmana després que hagi fracassat una trobada entre dirigents del país i el Front Polisari.

26. Regió dels Grans Llacs. Els baniamulenges, tutsis d'origen ruandès instal·lats al Zaire des de fa segles, que combaten amb l'Exèrcit zairès estenen el seu control per la província del Kivu (est del Zaire), ocupant ciutats properes als camps de refugiats. L'ONU decideix abandonar la zona oriental del Zaire, davant l'extensió dels combats.

Eleccions a Malta. El laborista Alfred Sant esdevé nou primer ministre en derrotar l'actual Govern proeuropeista d'Edward Fenech Adami, del conservador Partit Nacionalista

28. UE - Cuba. La UE aprova un reglament que permet a les empreses europees perjudicades per la llei Helms-Burton de refer-se amb els patrimonis de les empreses nord-americanes que hagin litigat contra elles en virtut de la llei.

UE - Pròxim Orient. La UE crea la figura de l'enviat especial permanent a l'Orient Pròxim. Designa al diplomàtic espanyol Miguel Angel Moratinos per ocupar el càrrec.

31. Marroc - Sàhara. El Govern marroquí allibera 66 presos de guerra saharians en el marc del pla de pau que preveu l'intercanvi de presoners.

Regió dels Grans Llacs. Quatre missioners maristes espanyols són assassinats per milicians hutus al camp de refugiats de Nyamirangwe, a l'est del Zaire.

Novembre

1-2. Regió dels Grans Llacs. Tropes de l'Exèrcit Patriòtic Ruandès creuen la frontera amb el Zaire en suport dels rebels tutsis que ocupen Goma i Bukavu, a l'est del país. Els cooperants estrangers són evacuats. Més

d'un milió de ruandesos d'ètnia hutu i 500.000 desplaçats zairesos abandonen els camps de refugiats fugint de les hostilitats.

3. Eleccions a Bulgària. Petar Stoianov, líder de la coalició conservadora Unió de Forces Democràtiques s'imposa àmpliament a Ivan Mazarov, candidat del Partit Socialista (excomunista, en el poder) en la segona volta de les eleccions presidencials. Resultats: Unió de Forces Democràtiques: 61,9% dels vots, Partit Socialista: 38,1%. L'abstenció ronda el 40%.

Eleccions a Iugoslàvia. A Sèrbia, el bloc d'esquerra comandat pel Partit Socialista de Sèrbia (SPS) del president Slobodan Milosevic guanya les eleccions al Parlament iugoslau, en obtenir un 50% de vots més que el bloc opositor liberal nacionalista *Zejedno* (Units). A Montenegro, el Partit Democràtic Socialista, aliat de Milosevic, obté 45 dels 71 escons del Parlament.

Eleccions a Rumania. El partit governant, la Democràcia Social (excomunista) del president Ion Iliescu perd les eleccions legislatives, en obtenir un 22% del sufragi. La coalició opositora Convenció Democràtica d'Emil Constantinescu que obté un 30% dels vots, comptarà amb el suport de l'aliança reformista de Petre Roman per formar Govern. Victor Ciorbea és designat nou primer ministre.

República Centrafricana. Mor Jean-Bedel Bokassa, dictador al servei dels interessos francesos a l'Àfrica negra, que va estar al front de l'actual República Centrafricana entre el 1965 i el 1979.

5. Eleccions als EUA. L'actual president Bill Clinton, del Partit Demòcrata guanya àmpliament les eleccions presidencials amb un 49% dels vots populars i 379 compromissaris (que són els que formalment voten pel president). El candidat republicà Bob Dole obté un 41% dels vots populars i 159 compromissaris. El Partit Republicà manté el control de la Cambra de Representants i del Senat. L'abstenció arriba al 51% dels electors.

Rússia. El president de Rússia és intervingut del cor després d'un llarg procés preoperatori. L'actual primer ministre Víktor Txernomirdin ocupa el càrrec de president en funcions durant un dia.

Pakistan. El president paquistanès, Faruk Legari destitueix la primera ministra Benazir Bhutto acusant-la de corrupció, nepotisme i mal govern. Assif Ali Zardari, ministre d'Inversions i espòs de Benazir Bhutto, és detingut.

Japó. Els antics socis de Govern, socialistes i els conservadors reformistes del Sakigake, subscriuen un pacte de governabilitat amb el Partit Liberal Demòcrata (PLD) que permet la reelecció de Ryutaro Hashimoto com a primer ministre.

10. Eleccions a Lituània. Vitautas Landsbergis del partit Unitat per la Pàtria (UP) serà l'encarregat de formar Govern, en imposar-se als excomunistes en les eleccions parlamentàries.

Eleccions a Eslovènia. El partit centrista Liberals Demòcrates (LDS) del primer ministre Janez Drnovsek guanya les eleccions generals amb un 27% dels vots. Ascens espectacular de l'oposició dretista del Partit Popular (SPP) i del Partit Social Democràtic (SDS) que obtenen un 19 i un 16% dels vots respectivament. Participació: 65%.

Rússia. Moren 13 persones i 30 resulten ferides en esclatar una bomba en un cementiri de Moscou. L'acció s'emmarca dins el clima de guerra no declarada entre dues organitzacions

mafioses rivals que lluiten pels privilegis econòmics que el Govern rus atorga als invàlids i veterans de la guerra de l'Afganistan.

11. Xile. La declaració de Viña del Mar que clou la VI Cimera Iberoamericana condemna la llei Helms-Burton i demana als EUA que reconsiderin la seva aplicació.

12. ONU - Cuba. L'Assemblea General de les Nacions Unides vota una resolució que demana la fi de l'embargament econòmic a Cuba. Només voten en contra els EUA, Israel i l'Uzbekistan.

Itàlia. L'ex primer ministre italià Bettino Craxi, exilat a Tunísia, és condemnat en ferm a cinc anys i mig de presó pels delictes de corrupció i d'infracció de la llei de finançament dels partits.

14. Egipte. Es clou a El Cairo la III Conferència Econòmica de l'Orient Pròxim i de l'Àfrica del Nord. La declaració final subratlla la necessitat de resoldre el conflicte palestinoisraelià en base als acords de pau ja signats.

UE - Cuba. La UE accepta com a document de treball un text del Govern espanyol que condiciona la cooperació econòmica amb Cuba a un avanç en la democratització del país. El document espanyol està en sintonia amb la política nord-americana envers l'illa.

Itàlia. El ministre d'Obres Públiques Antonio di Pietro, exmagistrat destacat en la lluita anticorupció, dimiteix davant les acusacions de cobrar per donar un tracte de favor als processats.

15. Regió dels Grans Llacs. 700.000 refugiats hutus del camp de Mugunga (Zaire), inicien el camí de retorn cap a Ruanda, després que els banyamulenges hagin pres el control del camp als milicians hutus (*interhamwe*). Els *interhamwe*, responsables del genocidi d'un milió de tutsis a Ruanda el 1994, i els soldats de l'antic exèrcit hutu, mantenen els refugiats com a escut humà.

16. República Centrafricana. S'inicia una revolta de part de l'Exèrcit contra l'actual Govern com a conseqüència de l'impagament de salaris al personal militar. Es la tercera rebel·lió militar de l'any pel mateix motiu. Tropes franceses, amb base al país, prenen el control de la capital, Bangui, per sofocar els rebels.

17. Eleccions a Rumania. El conservador Emil Constantinescu de la coalició Convenció Demòcrata s'imposa en la segona volta de les eleccions presidencials a l'excomunista Ion Iliescu del Partit de la Democràcia Social de Rumania. Iliescu ocupava el càrrec des del 1989. Resultats: Convenció Demòcrata: 54% dels vots, Partit de la Democràcia Social de Rumania: 46% dels vots.

Eleccions a Tailàndia. El Partit Nova Aspiració (NAP) en el poder, guanya les eleccions legislatives en obtenir 125 dels 393 escons del Parlament. El Partit Demòcrata treu 123 escons. El suport d'altres formacions polítiques permet al NAP sumar 200 diputats.

Eleccions a Sèrbia. La coalició opositora *Zejedno* (Units), que agrupa nacionalistes, liberals i ecologistes, obté la victòria en la segona volta de les eleccions municipals. El Partit Socialista de Sèrbia (excomunistes) del president Slobodan Milosevic, denuncia irregularitats i el Tribunal Suprem ordena la repetició dels comicis enmig de la protesta popular.

18. OTAN - Bòsnia i Hercegovina. L'OTAN acorda iniciar la planificació de la Força d'Estabilització (Sfor) que substituirà a partir del

20 de desembre la lfor a Bòsnia i Hercegovina. La missió tindrà una durada de, com a mínim, un any i comptarà amb uns 30.000 soldats, la meitat dels actuals.

20. Regió dels Grans Llacs. 500.000 refugiats ruandesos i burundesos de camps de l'est del Zaire, retornen als seus països d'origen.

UE - Cuba. La UE interposa per segona vegada un recurs davant l'Organització Mundial de Comerç (OMC) contra la llei Helms-Burton.

Israel - Palestina. Les Forces de Seguretat israelianes detenen en 3 dies, 30 presumptes militants de la Yihad Islàmica a Cisjordània. Els integristes palestins havien promès continuar els atacs contra Israel.

23. Rússia - Txetxènia. El president rus, Boris Ièltsin ordena la retirada de totes les tropes russes de la república secessionista de Txetxènia.

UE. El ple de la Comissió Europea confirma per unanimitat el manteniment de la política de solidaritat interna, quan s'acabi l'actual programació pressupostària plurianual, el 1999.

Eleccions a la República Txeca. Segona volta de les eleccions al Senat. El Partit Democràtic Cívic (conservador, en el poder) és la força més votada i obté 32 dels 81 escons de la Cambra alta. Els escons que obtenen els seus socis de coalició li garanteixen la majoria.

24. EUA - Xina. El president dels EUA, Bill Clinton i el seu homòleg xinès, Jiang Zemin acorden celebrar cimera bilaterals anuals, després de 7 anys de tensió entre els dos països.

Bielorússia. El president de Bielorússia, Alexandr Lukaxenko, guanya per aclaparadora majoria, el referèndum constitucional que ha convocat. La nova Constitució atorga amplis poders al president.

26. Espanya - Cuba. El règim de Fidel Castro retira el plàcet al nou ambaixador espanyol a Cuba.

28. Sèrbia. El Partit Socialista Serbi (SPS) anuncia la seva victòria en la tercera volta de les eleccions municipals. Al carrer, milers de manifestants es concentren demanant la dimissió del president Slobodan Milosevic.

Bòsnia i Hercegovina. El general serbobosnià Ratko Mladic, buscat com a criminal de guerra pel Tribunal de La Haia, dimiteix del seu càrrec de cap de l'Exèrcit serbobosnià.

Algèria. El sí obté un 85,81% dels vots en el referèndum constitucional. La nova Constitució reforça el poder del president i prohibeix els partits basats en la religió, en una regió o en una llengua. Durant tot el mes, la guerrilla integrista ha portat a terme una ofensiva contra el referèndum amb un balanç de més de 180 morts.

29. Bòsnia i Hercegovina. Drazen Erdemovic, el primer penedit jutjat per crims de guerra a Bòsnia, és condemnat a 10 anys de presó pel Tribunal de l'ONU per a l'antiga Iugoslàvia.

Desembre

1. Regió dels Grans Llacs. Arriba al camp de refugiats de Kigoma (Tanzània) el primer paquet d'ajuda humanitària en el marc de

l'operació acordada per la comunitat internacional.

Eleccions a Moldàvia. El candidat de l'esquerra prorusa, Petru Lucinschi, derrota a l'actual cap d'Estat, Mircea Snegur, en la segona volta de les eleccions presidencials.

2. UE - Cuba. El Consell de Ministres d'Economia i Finances de la Unió Europea reafirma la seva política tradicional de *pressió sense assetjament* en les relacions amb Cuba. Però accentua la reclamació dels Drets Humans i la fi de les persecucions polítiques a l'illa en línia amb la posició espanyola.

3. França. Esclata una bomba en una cèntrica estació de tren de París. El balanç és de 4 morts i 46 ferits. Tot apunta a què es tracta d'una acció dels integristes del Grup Islàmic Armat (GIA).

UEO. El socialista Lluís Maria de Puig és escollit president de la Unió Europea Occidental (UEO).

OSCE. Es clou a Lisboa la cimera de l'Organització de Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE). La renovació del tractat de limitació d'armes convencionals i la coexistència amb Rússia són els principals èxits de la cimera.

Rússia. Els miners russos del carbó comencen una vaga indefinida. Exigeixen el pagament dels seus salaris i la dimissió del Govern encapçalat per Viktor Txernomirdin.

4. Suïssa. El Parlament designa el demòcrata cristià, Arnold Koller, com a president del país, per un període d'un any.

Marroc. El rei Hassan II ofereix al Front Polisari una autonomia regional al Sàhara Occidental a canvi de què abandoni les seves tesis independentistes.

5. EUA. El president dels EUA, Bill Clinton, encarrega la política exterior a la fins ara ambaixadora a l'ONU, Madeleine Albright, en nomenar-la secretària d'Estat. D'altra banda, William Cohen, senador republicà moderat, és nomenat secretari de Defensa.

6. Regió dels Grans Llacs. Es fa pública la decisió del Govern tanzà d'expulsar els 450.000 refugiats -la majoria hutus ruandesos- que hi ha al seu territori.

8. Bolívia. Es clou la Cimera de les Amèriques sobre Desenvolupament Sostenible on hi són representants 34 Governos del continent. La declaració final planteja la necessitat d'aprovar polítiques i fons per a que pugui executar-se el Pla d'Acció, que preveu prosperar econòmicament sense destruir la natura.

10. Iraq. L'Iraq comença a exportar petroli a canvi d'aliments i medicaments, després que l'ONU hagi aixecat la sanció vigent des del 1990.

Israel. El Govern dretà de Benjamin Netanyahu autoritza la construcció d'un nou assentament jueu al centre de Jerusalem.

11. Mèxic. Una esmena a la Constitució impulsada pel Govern del president d'Ernesto Zedillo permetrà als mexicans emigrats als EUA d'obtenir la doble nacionalitat i el dret de vot. Fins ara, havien de renunciar a la ciutadania mexicana.

Hong Kong. El magnat navilier, Tung Chee-hwa, és escollit per dirigir el primer Govern de Hong Kong, un cop el territori passi a sobirania xinesa, l'1 de juliol de 1997. L'elecció l'efectua un Comitè de Selecció, òrgan que representa els interessos de les grans empreses de la colònia partidàries del règim xinès.

13. ONU. Els 15 membres del Consell de Seguretat de l'ONU voten a favor del ghanès Kofi Annan com a nou secretari general de l'Organització. Annan ocupava el càrrec de sotssecretari general per a operacions de pacificació.

UE. Els Quinze arriben, a la cimera de Dublín, a un acord sobre el Pacte d'Estabilitat que ha de regir el funcionament de la moneda única, l'euro. El Pacte imposa als països membres una rígida disciplina pressupostària sota amenaça de greus sancions i suposa un equilibri entre les rígides tesis alemanyes i la flexibilitat de França i la resta de socis. D'altra banda, la UE recull la proposta espanyola de suprimir el dret d'asil als Estats membres.

Suïssa. El Banc Nacional de Suïssa (banc central) admet que entre el 1939 i el 1945 va comprar or provinent dels saquejos nazis als països ocupats per valor de 1.210 milions de francs suïssos de l'època.

Algèria. Es dona a conèixer la darrera ofensiva integrista que ha costat la vida a 200 camperols en menys de tres setmanes a la planúria de Mitiya, zona de pas i d'aprovisionament dels comandos de la guerrilla.

14-15. Somàlia. Més de 80 persones i com a mínim 150 ferits és el balanç de 24 hores de lluites entre faccions rivals pel control del districte de Medina al sud de la capital, Mogadiscio. Des de la caiguda del règim de Siyad Barre, el 1991, s'han succeït els combats entre faccions rivals.

15. Israel - Liban. Caçabombarders israelians ataquen posicions de la guerrilla musulmana en el centre-sud del Liban. L'ofensiva es produeix hores després d'un atac guerriller contra les tropes israelianes establertes en una franja de territori libanès al sud del país.

16. Sèrbia. Es fa pública la decisió d'un tribunal de Nis, la segona ciutat del país, d'anul·lar els resultats de la tercera volta de les eleccions municipals que afavorien al partit del president Milosevic i de donar el triomf a l'oposició.

17. Txetxènia. Sis membres de la Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR) que treballaven en un hospital proper a la capital, Grozni, són assassinats per pistolers emmascarats.

Perú. Un comando d'una vintena de membres del Moviment Revolucionari Tupac Amaru (MRTU) segresta unes 400 persones a la residència de l'ambaixador del Japó a Lima. Els segrestadors exigeixen l'alliberament dels seus seguidors empresonats i un canvi de la política econòmica del Govern.

19. Dinamarca, Suècia i Finlàndia signen la seva adhesió al Conveni de Schengen, que facilita la cooperació policial i judicial i la lliure circulació de persones entre els Estats adherits, però mantenen el control fronterer.

20. República Txeca - Alemanya. Els ministres d'Afers Estrangers alemany i txec signen una declaració conjunta que posa fi al contenciós de quatre dècades entre els dos països sobre la qüestió dels sudets. Els sudets, 3,5 milions de ciutadans d'origen alemany residents a Bohèmia i Moràvia principalment, van ser expropiats i deportats a Alemanya després de la II Guerra Mundial.

Tadjikistan. Un escamot tadjik lleial a Rizvon Sadirov, excap de la guerrilla islàmica i actualment afí al Govern, segresta 23 persones. Els segrestats, funcionaris del Govern, representants de l'oposició islàmica i 7 observadors militars de l'ONU, formen part d'un comitè conjunt de vigilància de l'alto el foc recentment acordat entre el Govern i la guerrilla.

21. Bulgària. El primer ministre, Ian Videnov, presenta la seva dimissió i la del seu Govern davant el congrés del Partit Socialista Búlgar (PSB, excomunista). Les crítiques a la política governamental per fer front a la crisi econòmica del país, especialment intenses després de la derrota dels socialistes en les eleccions presidencials del novembre i la pèrdua de suport del seu propi partit són les causes de la decisió de Videnov.

21-26. Algèria. 21 presumptes extremitats islàmics són abatuts per la policia d'Alger en dues operacions a la perifèria de la ciutat. D'altra banda, els integristes islàmics porten a terme una campanya d'atemptats a Alger que fa 18 morts i 180 ferits.

22. Bolívia. El Govern i els treballadors dels districtes miners del país signen un acord que tanca 4 dies d'enfrontaments entre miners i forces de la policia i l'Exèrcit, amb un balanç de 9 morts i un centenar de ferits. Els treballadors havien ocupat una mina, reclamant que l'empresa propietària pagués tributs per l'explotació.

Rússia. El president del país, Boris Ièltsin torna al Kremlin després de gairebé 6 mesos d'absència deguda a una malaltia cardíaca.

24. Sèrbia. Manifestants partidaris del president Milosevic s'enfronten als seguidors de la coalició opositora Units pels carrers de Belgrad, amb el resultat d'un mort i 58 ferits. Milosevic respon als incidents prohibint les marxes pel carrer, de l'oposició.

25. Cuba. L'Assemblea Nacional del Poder Popular (Parlament) aprova una llei que preveu accions contra els cubans que rebuin ajuda del Govern dels EUA, difonguin informacions o col·laborin amb emissores de ràdio o televisió nord-americanes que puguin servir per facilitar l'aplicació de la llei Helms-Burton.

27. OSCE-Sèrbia. Es fa públic l'informe de la missió de l'Organització per a la Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE) desplaçada a Sèrbia per investigar les denúncies de frau electoral en les eleccions municipals del novembre. L'informe reconeix la victòria de la coalició Units en 14 grans ciutats, d'acord amb els resultats originals.

29. Guatemala. El president de Guatemala, Alvaro Arzú, i la comandància de la Unitat Nacional Revolucionària Guatemalenca (UNRG) signen l'acord que tanca el procés de pau i posa fi a 36 anys d'enfrontaments armats entre l'Estat i la guerrilla.

30. Índia. L'atemptat amb bomba contra un tren que circulava pel nord-est del país provoca desenes de morts. La policia atribueix l'acció als Tigres de Bodolàndia, grup independentista que pretén la creació d'un Estat de Bodolàndia al nord-est de l'Índia.

31. Síria. Moren 9 persones com a conseqüència de l'explosió d'una bomba en un autobús en un barri cèntric de la capital, Damasc.

DCIDOB 59. **Cuba.**

Evolució recent de l'economia cubana.

Evolució recent de l'economia cubana

Redacció Fundació CIDOB

L'economia cubana ha tingut, històricament, un caràcter força depenent, per la seva estructura poc diversificada, tant en la producció (sucre) com en l'exportació (mercats limitats). Aquesta tendència es va mantenir, i fins i tot agreujar, a partir de la consolidació del model econòmic de planificació estatitzada implantat per la revolució. A més, per confrontar l'embargament promogut pels EUA, a finals del 1960, es va propiciar una estratègia d'exportacions dirigida a mantenir unes relacions privilegiades amb els membres del Consell d'Assistència Econòmica Mútua (CAME), on s'aplegaven tots els països de l'òrbita socialista de l'Europa de l'Est i l'URSS. En aquest context, els cubans intercanviaven fonamentalment el sucre per la majoria de productes de consum de tota mena que precisaven, en condicions molt favorables.

Cal dir que durant més d'una dècada, fins a mitjans dels anys vuitanta, l'estratègia ha funcionat més o menys, malgrat el risc de dependència que comportava i les mancances de diversificació productiva (sucre, níquel, cítrics, peix i tabac suposaven el 91% de les exportacions). A nivell intern, hi va haver un petit intent d'ampliació i desregulació de l'abastiment, quan el règim va permetre una mínima producció i comercialització privada de productes agropecuaris i d'algunes manufactures. Però després del III Congrés del PCC, el 1985, s'estableix el *Plan de Rectificación de Errores y Tendencias Negativas* que, entre d'altres mesures, tanca aquests mercats i torna a posar l'èmfasi en els valors polítics i ideològics ortodoxos per por a perdre el control sobre la comercialització.

De tota manera, l'aportació al PIB per part d'aquests mercats permesos era mínima. L'important, però, va ser el tancament a qualsevol model diferent a una economia de planificació estatitzada. Tampoc no es va tenir en compte que hi havien clars símptomes d'estancament. Entre 1985 i 1990, la caiguda acu-

La situació actual mostra que s'ha anat consolidant el comerç amb els països de fora de l'àmbit de l'antic camp socialista, però difícilment pot creixer molt més

mulada de la producció va ser entorn el 5%, i la de la taxa d'inversió de prop del 50%, la qual cosa va implicar que la indústria no vinculada al sucre funcionés a la meitat de la seva capacitat.

La caiguda del camp socialista

Al 1989, quan encara estava vigent el règim comercial dins el CAME, el 75% de les exportacions cubanes (aproximadament 5 mil milions de dòlars) anaven dirigides als països de l'Est (60% a l'URSS), i es rebien d'allà el 82% de les importacions (uns 8 mil milions de dòlars), el 70% de l'URSS.

El dèficit es finançava amb deute, prop de 25 mil milions de dòlars, la majoria amb l'URSS. La resta del comerç es feia amb països de tot el món, entre ells Espanya, i el saldo molt sovint també era deficitari. Així Cuba ha acumulat un deute d'aproximadament 5 mil milions de dòlars amb països de la resta del món (uns 1.000 amb Espanya).

La desaparició de l'antic camp socialista és el principal responsable de l'enorme davallada del comerç cubà, actualment entorn els 2 mil milions de dòlars. Amb les reformes dutes a terme tant a la Federació Russa com a d'altres països de l'Europa de l'Est, es revisaren a la baixa la majoria d'acords comercials privilegiats o, fins i tot, s'anul·laren. Com a mostra, dels 13 milions de tones de petroli que es rebien el 1989, un 90% subministrat per l'URSS, actualment amb prou feines arriba la meitat.

Tot això va suposar una reducció dràstica de la capacitat de producció, comercialització i consum. També va fer impossible mantenir el finançament dels nivells de benestar fins llavors assolits. La crisi va esclatar i es va fer evident en tots els aspectes de la vida quotidiana.

Es van tancar fàbriques de diferents sectors, es van eliminar molts organismes burocràtics i es va recol·locar gran part de la força de treball per intentar mantenir l'important sector del sucre. Els talls de subministrament elèctric per estalviar es van fer freqüents, especialment a nivell domèstic. El transport va ser un altre dels sectors més afectats. El problema es va intentar pal·liar introduint l'ús particular de la bicicleta i, fins i tot, tornant a aplicar la tracció animal al camp. Les quantitats ofertes en la cartilla de racionament també minvaren. Això afavorí el creixement del mercat negre, en dòlars i a preus elevats, a on es dirigien els qui podien per abastir-se de tota mena de productes habituals. Finalment, les autoritats apel·laren als temps heroics del voluntarisme i la mobilització col·lectiva.

El periodo especial en tiempos de paz

L'escalada de la crisi cada cop era més evident. Entre 1989 i 1993 el PIB cau quasi a la meitat, i l'atur real i la subo-

cupació s'acosta al 50% de la població activa. Davant la situació, es porten a terme modificacions en el *Plan para el Período Especial en Tiempos de Paz*, establert l'any 1990, amb la intenció de recomposar la situació exterior de l'economia cubana i tractar de suavitzar la crítica situació interna.

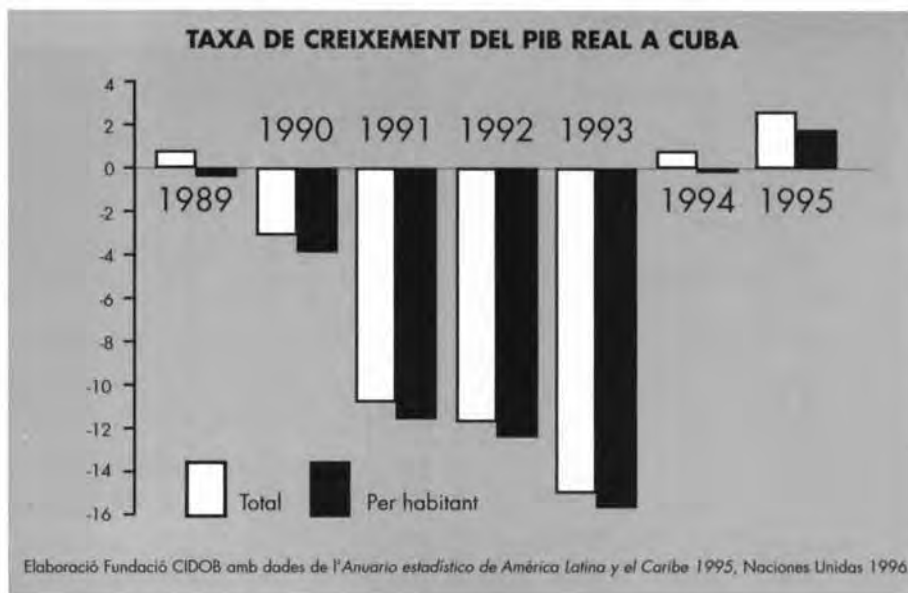
En l'àmbit exterior, la mesura més important ha estat l'obertura cubana a les inversions exteriors. La nova llei d'inversions estrangeres de l'any 1995 ha estat un revulsiu considerable, malgrat alguns aspectes molt proteccionistes, com el poder discrecional arbitrari del Govern en l'aprovació dels projectes. Les expectatives, molt prometedores, encara trigarán un temps en fer-se realitat. Els compromisos signats d'inversions estrangeres s'acosten als 2 mil milions de dòlars, però de moment els desemborsaments no arriben als 200 milions. Un apartat favorable és l'àmplia diversitat de països que ha signat amb Cuba acords bilaterals de protecció d'inversions. Entre els europeus França, Espanya, Itàlia, Alemanya, Regne Unit i els Països Baixos. També hi ha els acords amb la Federació Russa, Xina i alguns països llatinoamericans. Entre els sectors, destaca fonamentalment el turisme i les inversions de risc en explotacions de petroli i altres minerals.

També s'ha volgut fer més esforços per cercar nous mercats per als productes cubans. L'estratègia, de moment, no ha aportat canvis dignes de menció. Una explicació podria ser la por del règim a obrir als inversors estrangers l'explotació de sectors tradicionals que escaparien al seu control, com el sucre, la pesca o els cítrics. En definitiva, la situació actual mostra que s'ha anat consolidant el comerç amb els països de fora de l'àmbit de l'antic *camp socialista*, però difícilment pot créixer molt més.

Finalment, la potenciació del turisme com a sector generador de divises ha estat l'altre apartat exterior important. Entre 1990 i 1995 s'ha lograt duplicar el nombre de visitants i quasi triplicar els ingressos aportats per aquest sector (entre 800 i 1.000 milions de dòlars). Val a dir que l'aportació estrangera amb capital per restaurar i construir equipaments, junt amb la capacitat d'organització i de gestió, ha estat fonamental. Destaquen en aquest camp la participació de grups empresarials espanyols amb gran experiència internacional en el negoci turístic.

Malgrat tot, no cal oblidar que per satisfer les demandes de consum i atenció dels turistes ha calgut ampliar les importacions de productes, i que també hi ha els beneficis de l'inversor estranger, el que implica que l'aportació neta de divises del turisme es redueix notablement. No obstant, ha suposat la creació d'un nombre elevat de llocs de treball directes i indirectes a l'illa.

En l'àmbit interior, entre 1993 i 1995 s'han dut a terme polítiques de reforma econòmica en el sistema monetari, en

l'aparell productiu i en la comercialització.

En el primer apartat, el principal problema era l'enorme quantitat de moneda nacional en mans de la població, que implicava greus distorsions: inflació descontrolada, oscil·lacions contínues a l'alça del preu del dòlar en el mercat negre, etc. Així, la despenalització de la tinença de divises va contribuir a establir en gran part la situació. També es va aplicar una política de sanejament de les finances públiques, augmentant els preus dels productes considerats no bàsics per al consum i dels serveis, reduint les subvencions a les empreses estatals i aplicant una política impositiva.

En el segon apartat, una mesura important ha estat l'autorització del treball autònom, amb certes condicions. Els sectors liberalitzats han estat fonamentalment serveis de reparacions i artesans. Malhauradament, però, s'han deixat fora de les reformes tots els serveis professionals més qualificats.

També s'han reestructurat les propietats agrícoles de l'Estat, creat les UBPC (*Unidades Básicas de Producción Cooperativa*) amb dret indefinit a l'usdefruit de la terra. Finalment, s'ha fet un reajustament organitzatiu de l'aparell de l'Estat, reduint les entitats de 50 a 32, i cedint la gestió directa a les empreses.

Respecte a la comercialització, la mesura més important ha estat la creació dels mercats agropecuaris (on es venen els excedents restants després d'haver complert amb les quotes compromeses amb l'Estat) i el mercat artesanal i de manufactures. Això ha comportat una ampliació de l'oferta de productes per a la població, fonamentalment d'alimentació, donat que hi concorren les UBPC, les granges de l'Exèrcit i els petits productors propietaris de terres no nacionalitzades per la reforma agrària del 1963 (un 10%).

Alguns reptes de futur

Hi ha indicis que fan confiar en la continuació del procés reformista. Principalment perquè els canvis produïts generaran una dinàmica pròpia: les cooperatives agrícoles voldran decidir sobre com invertir els seus guanys; el treball autònom pressionarà per liberalitzar més les restriccions actuals; les empreses mixtes amb capital estranger i la major autonomia en la gestió de les empreses cubanes demandaran, per millorar els resultats, una política econòmica més oberta, especialment en la legislació laboral.

No obstant, persisteix el problema de com augmentar la producció, la qual cosa implicarà reformes en el sistema productiu. Caldrà permetre i promoure la petita i mitjana empresa no estatal en la indústria i els serveis. També caldrà més liberalització en la comercialització i en el sistema financer.

Per això s'hauria de posar més èmfasi en el manteniment de la credibilitat en el procés iniciat, evitant contradiccions que podrien assenyalar una possible reversió, i mostrant més clarament l'interès en el seu aprofundiment.

El camí, doncs, és complex i tindrà força dificultats. L'adopció del gradualisme té l'avantatge d'oferir un clima de major estabilitat, de grans repercussions de cara a l'inversor estranger, però també té l'inconvenient que dona temps a generar resistències a les reformes. L'experiència demostra que l'opció per la gradualitat obliga a tenir molt clars els objectius a més llarg termini i que no es tracta d'una política però sortir del pas. De moment, però, no s'ha lograt il·lusionar a la població en general, promoure el consens social i oferir confiança a la comunitat internacional per rebre el seu suport. La sospita és que l'aprofundiment en les mesures econòmiques pot pressionar en favor de canvis polítics, cosa que actualment el règim contempla encara amb molta por. ■

RACIONS MENSUALS PER CÀPITA D'ALGUNS PRODUCTES DE CONSUM A L'HAVANA (EN LLIURES)

	1979	1991
Carn de res	2,5	0,75
Peix*	sr	0,67
Arròs	5	5
Frijoles	1,25	0,62
Oli de cuinar i mantega de porc	1,5	1,5
Ous (unitats)	sr	20
Mantega	sr	nd
Cafè	0,375	0,25
Llet (en llauna)	3	3
Sucre	4	4
Pà	sr	5
Cigarretes (paquets)	4	4
Benzina (galons)	10	7
Detergent (paquet mig)	0,5	0,3
Sabó (pastilla)	1,5	1**
Paper higiènic (rotllo)	1	1**
Pasta dentrífica (tub petit)	0,33	1**
Cigars (unitats)	4	4
Cervesa (ampolla)	sr	24**

*Peix petit. El marisc no ha estat disponible per més de dues dècades.

**Per família.

sr: sense restricció.

nd: no disponible.

Font: C. Mesa-Logo (1993) "Efectos económicos en Cuba del derrumbe del socialismo en la Unión Soviética", *Estudios Internacionales*, 103.

SUPERFÍCIE (MILERS D'HECTAREES) I PRODUCCIÓ AGRÀRIA (MILERS DE TONES)

	1970	1980	1990	1991	1992	1993	1994
Terra arable	2.310	2.525	2.608	2.608	2.610	2.610	nd
Terres destinades a cultius permanents	302	675	722	722	730	730	nd
Terres amb praderes i pastures permanents	2.410	2.607	2.970	2.970	2.340	2.970	nd
Superfície regada	450	762	900	905	910	910	nd
Superfície conreada d'arròs	195	147	141	143	130	78	78
Producció d'arròs	375	478	447	430	275	186	186
Superfície conreada de cafè	130	133	100	100	82	82	90
Producció de cafè verd	20	19	27	23	19	18	21
Superfície conreada de canya de sucre	1.498	1.392	1.350	1.350	1.550	1.150	1.100
Producció de canya de sucre	82.900	63.977	76.230	71.000	58.000	44.000	39.000
Superfície conreada de blat de moro	105	77	77	77	77	77	77
Producció de blat de moro	85	95	95	95	95	90	90
Superfície conreada de mandioca	50	58	72	72	70	70	70
Producció de mandioca	220	260	300	300	290	290	290

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de l'*Anuario estadístico de América Latina y el Caribe 1995*, Naciones Unidas 1996.

EVOLUCIÓ DE LES IMPORTACIONS DE CUBA PER PRINCIPALS PAÏSOS D'ORIGEN (MILIONS DE DÒLARS)

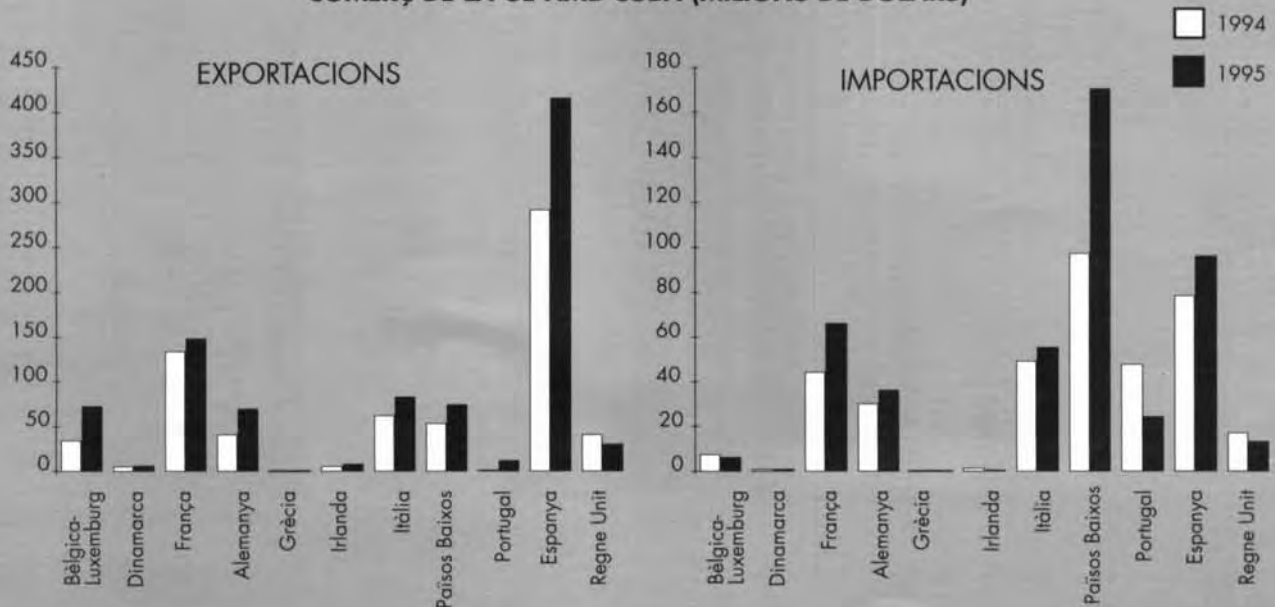
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Argentina	215	206	180	109	69	79	90
Brasil	26	84	93	72	19	21	24
Mèxic	130	119	114	115	127	139	143
Venezuela	453	571	511	478	87	132	136
Amèrica Llatina	904	1.114	1.066	891	423	515	579
Unió Europea	670	713	1.017	861	640	615	760
Japó	129	60	80	39	20	20	25
Xina	171	206	277	247	220	195	162
Rússia	—	—	—	—	—	113	272
Txecoslovàquia	103	124	83	12	6	—	—
Romania	194	153	71	2	5	5	10
TOTAL	3.020	3.244	2.956	2.400	1.573	1.713	2.032

EVOLUCIÓ DE LES EXPORTACIONS DE CUBA PER PRINCIPALS PAÏSOS DESTINATARIS (MILIONS DE DÒLARS)

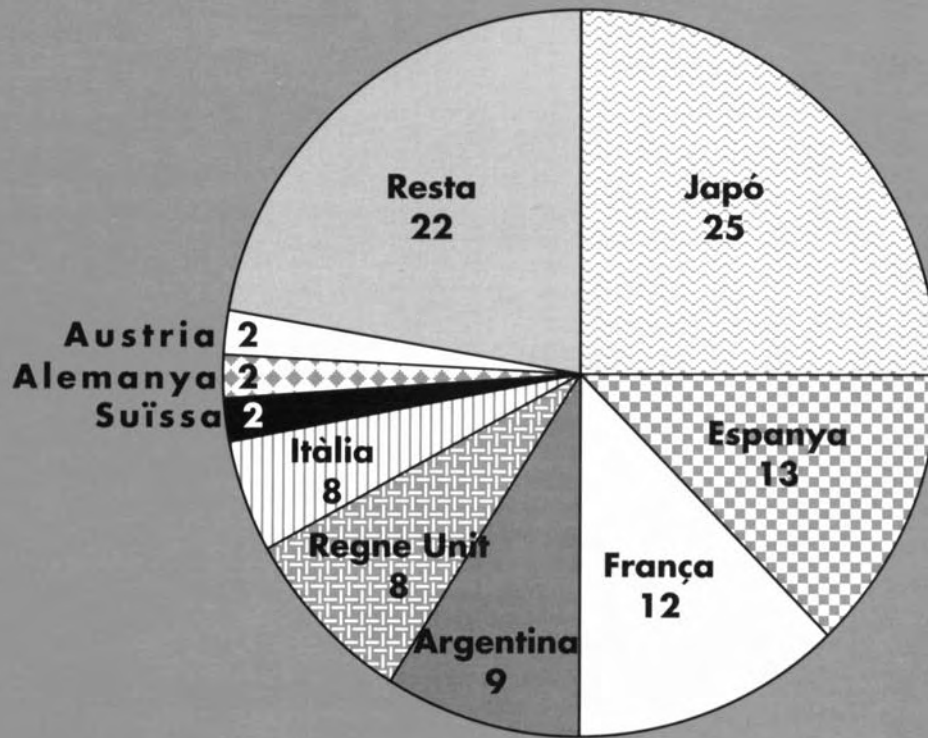
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Argentina	1	1	1	1	2	2	2
Brasil	—	26	90	25	14	9	10
Mèxic	8	21	53	44	8	8	9
Venezuela	45	26	8	18	20	4	5
Amèrica Llatina	82	101	170	101	61	41	50
Unió Europea	376	394	344	339	304	273	335
Japó	125	131	87	129	104	46	57
Xina	266	185	282	183	158	67	110
Rússia	—	—	—	—	—	397	273
Txecoslovàquia	108	109	41	5	9	—	—
Romania	108	126	56	2	5	6	15
TOTAL	1.603	1.668	1.357	1.068	1.161	1.162	1.235

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de *Direction of Trade Statistics Yearbook*, 1996, FMI

COMERÇ DE LA UE AMB CUBA (MILIONS DE DÒLARS)

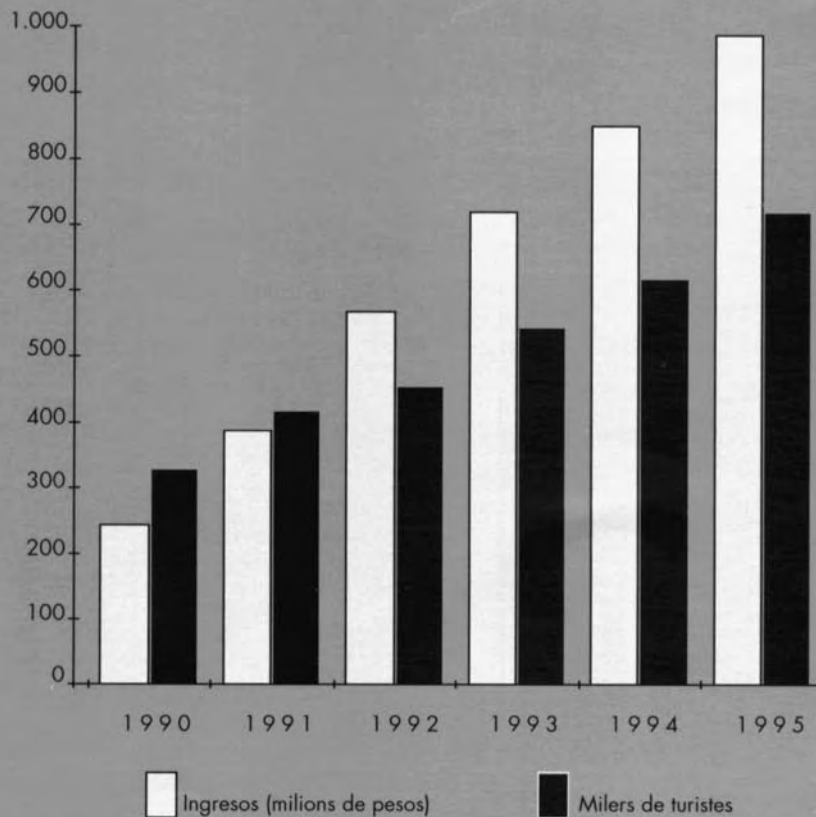
Elaboració Fundació CIDOB amb dades de *Monthly Statistics of Foreign Trade*, OCDE, setembre 1996.

DISTRIBUCIÓ DEL DEUTE EXTERN DE CUBA EN MONEDA CONVERTIBLE EL 1994 (%)

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de l'Informe econòmic 1994, Banco nacional de Cuba, 1995

EVOLUCIÓ DEL TURISME A CUBA

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de l'Informe econòmic 1994, Banco nacional de Cuba, 1995

DCIDOB 59. Cuba.

**Cuba: cultura i societat.
Daniel Silva**

Cuba: cultura i societat

Daniel Silva*

La societat i la cultura cubanes actuals estan marcades per la paraula revolució. Si la revolució donava una abraçada a Mao, es podia parlar del barri xinès de l'Havana; si les simpaties eren prosoviètiques, el realisme socialista triomfava en les arts plàstiques, si el discurs era tercermundista, es podia ser naïf i es donava *voluntàriament* la quota de sucre del racionament per a l'última desgràcia natural; si l'aventura militar era per l'Àfrica, els *orixas* del panteó africà tenien permís per ballar; si el nacionalisme es posava de moda l'oncle Sam era apallissat i els dibuixos animats d'Elpidio Valdés tornaven a alliberar Cuba del colonialisme espanyol, i així...

Transformació revolucionària o revolució transformista?

En el cas cubà, el transvestisme de la paraula revolució sembla infinit. És a tot arreu, perquè es va fer en nom de tot el poble cubà i es suposa que sempre ha estat al servei d'aquest mateix poble. Ara, com en qualsevol procés social, aquesta paraula té diferents semàntiques. Quan la revolució cubana va néixer va ser motiu d'esperança per més del 95% dels cubans. El soroll de la festa va amagar els primers indicis de totalitarisme i la majoria va rebre els canvis com un fet molt positiu per a l'illa. L'educació va adquirir un caràcter universal i els camps de Cuba es van omplir de brigadistes disposats a ensenyar a llegir i escriure als cubans desfavorits per l'anterior règim.

Les noves lleis, com la primera reforma agrària i la gratuïtat del sistema de salut i d'educació a tota la població, van crear un fort sentiment de participació entre la població. Els cubans creien que

si deien sí a tot el que proposaven els dirigents de la revolució transformaven de manera positiva, i per sempre, el seu estimat país. Per alfabetitzar, la brigada Conrado Benitez, per integrar les dones a la feina, la Federació de Mujeres Cubanas (FMC); per vigilar el barri, els Comitès de Defensa de la Revolución (CDR), per agrupar els nens, la Unió de Pioneros de Cuba (UPC), etc.

I és que agrupar-se en aquell moment i donar moviment a la nació no tenia res

De totes maneres, la primera onada de refugiats no va fer grans forats a la revolució cubana, tots els exiliats van ser qualificats de *batistianos* i Cuba no volia Batista. El país va canviar molts aspectes en un sentit positiu, però també va aparentar canvis en els quals una part representativa de la societat cubana no participava. Per posar un exemple, el setmanari cultural *Lunes* del diari *Revolución* va reflectir les diferents veus dels creadors cubans fins que va sortir en defensa del curt cinematogràfic *P.M.*, un treball documental que demostrava que la societat no es transforma per decrets.

P.M. exposava amb imatges com els nous milicians que al matí marxaven amb Carlos Puebla i al so del *comandante llegó a parar*, a la nit continuaven ballant el mambo i el *cha-cha-chá* als antres del port de l'Havana. Fidel Castro hi va intervenir personalment i les fronteres visibles de la cultura i la societat cubanes dels últims 35 anys van quedar marcades en un discurs als intel·lectuals cubans el 1961 a la Biblioteca Nacional de Cuba, on va dir: "Contra la Revolución, todo. Contra la Revolución, nada". L'esdeveniment històric del triomf sobre la dictadura de Batista, ocorregut el primer de gener de 1959, va deixar de ser una festa popular i democràtica.

El pitjor de la sentència dita per Castro és que el significat exacte de la paraula *revolució* a Cuba encara és desconegut, mai se sap si estàs a favor o en contra. Per a alguns la revolució és tan sols l'opinió personal del màxim líder, altres creuen que són les directrius del Partido Comunista de Cuba (PCC), molts pensen que és un somni traït; en qualsevol cas, contra la revolució –fins ara dintre de l'illa no ha sobreviscut res. Encara que *la nada* a força de ser *cotidiana* –amb el permís de Zoé Valdés– arriba a tenir entitat.

La història de qualsevol camp de la cultura i la societat cubana dels últims 35 anys està plena de lluites personals que es solucionen amb a favor o en contra

de dolent. El que era sospitós és que només van autoritzar crear una sola organització per a cada tipus de sector o grup social. Però eren temps de festa, i els intel·lectuals revolucionaris van silenciar les crítiques dels primers opositors. El nou procés tenia la coartada dels errors que fa un aprenent amb bona voluntat, mentre que els judicis crítics s'emparentaven sempre –més per conveniència política– amb el passat de l'illa. Per als primers que es van quedar sense veu, l'exili va ser l'única sortida, perquè a l'illa no tenien espai, ni tan sols per a la reconciliació.

* Periodista cubà. Serveis Informatius de Catalunya Ràdio.

Educació o control?

El sistema d'educació implantat per la revolució té principis positius que han garantit l'ensenyament i l'accés als nivells superiors de les classes més desafavorides; això ningú ho nega. A l'illa hi havia tradició cultural i la igualtat va permetre diversificar i universalitzar els estudis. Es van crear escoles especialitzades com el Instituto Nacional de Arte que barreja la formació clàssica occidental amb les arrels cubanes. Malgrat això, l'educació s'ha utilitzat com un sistema de control polític de la societat cubana i la història de l'illa és reescrita cada vegada que el poder ho necessita. Les idees de Marx, Engels i Lenin van aterrar en manuals de memorització, sense cap anàlisi i sense les versions originals.

Calia estar amb la revolució, sinó desapareixies, tal com va passar des del primer moment, amb l'educació cristiana. Però, com que la revolució cubana es transvesteix constantment, si ara els cristians són bons no és per culpa d'ella. Cuba, que havia fet un procés per a tots els cubans, es va transformar en el *regne d'un*, el primer que precedeix la resta en tot. Un únic líder, un sol partit, un únic territori lliure a Amèrica, un sol sindicat, el primer en salut i educació, el primer del Tercer Món en esports, el primer en solidaritat, el primer pas que de veritat farà el comunisme, etc.

Als cubans, la revolució, els ha fet creure que són el centre del món. Els codis

es repeteixen en tots els estaments socials i culturals. Alicia Alonso és la *prima ballerina assoluta*, Eusebio Leal l'únic historiador de l'Havana, Arnaldo Tamayo el primer astronauta d'Amèrica Llatina, Ubre Blanca la vaca més lletera del món, el PPG el millor remei contra la impotència sexual i Fidel Castro, és el sùmmum. Les persones, per sobreviure com a individualitats dintre del col·lectivisme, van haver de refugiar-se en la doble moral i l'autocensura.

Es diu el que l'entrevistat vol sentir, i per saber el que l'altra persona pensa es necessita molta confiança. Quan els fets del Mariel, el maig del 1980, gent que va participar en els *actos de repudió* en contra dels que marxaven cap a Miami, quan van tenir l'oportunitat de sortir de l'illa ho van fer a pesar de la pressió i del rebuig. I és que l'opció única establerta pel règim (per exemple, frases del tipus: *socialismo o muerte*) ha creat distorsions en molts valors tradicionals de la societat cubana. La solidaritat que és visible mitjançant l'opinió oficial del Govern cubà, té amagades per sota actituds negatives com a *el quite tú para ponerme yo, siempre hay un ojo que te ve o el sálvese quien pueda*.

La història de qualsevol camp de la cultura i la societat cubana dels últims 35 anys està plena de lluites personals que es solucionen amb el *a favor o en contra*. Hi ha distorsions tan greus que s'ha intentat manipular, fins i tot a nivell internacional, els sentiments de nacionalitat. Si ets revolucionari ets cubà, si ets

contrari al sistema imperant a l'illa et consideren anticubà. Una altra aberració ha estat la divisió de la família, entre fills i pares, entre els de dintre i els de fora. Hi ha milers de casos de fills que denunciaven els pares, va existir fins els anys vuitanta la prohibició expressa d'escriure als familiars exiliats. La revolució, com el mar, ho separava tot.

Cultura: es va anar o no es va anar el *son* de Cuba?

Les escenes de la cultura es podrien escriure amb noms que van desaparèixer i ja no hi són o que, de cop i volta (després de morts), han tornat a viure. Per a la literatura de la revolució no existeixen Guillermo Cabrera Infante, Heberto Padilla o Reynaldo Arenas; Lydia Cabrera, Severo Sarduy i José Lezama Lima han ressuscitat, mentre que Jesús Díaz i Zoé Valdés acaben de morir en vida. A Néstor Almendros, La Lupe, Des-sie Arnáz, Celia Cruz, Andy García, Olga Guillot, Willy Chirino, Israel López Cachao, Paquito D'Rivera, Arturo Sandoval, Albata, i Gloria Estefan oficialment no se'ls considera part de la cultura cubana. No són revolucionaris.

Hi ha llenguatges culturals o manifestacions socials que han tingut més sort en no representar un perill directe per al sistema. Les arts plàstiques, després de l'època de fosc del realisme socialista, van viure als anys vuitanta un despertar de la creació pictòrica amb les

Elaboració Fundació CIDOB.

generacions del grup *Volumen*. El Govern, amb la creació de la *Bienal* de l'Havana, va intentar controlar l'expressió creativa, perquè el nou discurs plàstic va arribar a qüestionar el mateix sistema socialista. La solució, a diferència d'altres sectors creatius, va ser establir l'anomenat exili autoritzat; o sigui, el permís per residir i pintar fora de l'illa sempre que les crítiques al règim no fossin obertes. Avui la majoria s'ha quedat definitivament fora, o els han deixat fora.

El cinema de *Fresa y chocolate*, fent servir el títol de la coneguda pel·lícula com a metàfora, també és tolerat perquè fora del país fa la impressió d'obertura, de ser un sistema rosat i no tant vermell. A pesar d'això, films d'aquest estil a l'interior tenen implicacions completament diferents. Els homosexuals cubans han estat recollits en camps de treballs forçats UMAP (Unidades Militares de Ayuda a la Producción) i de sobte a la ficció cinematogràfica un membre de la Ujotacé (la nova manera de dir el mateix) accepta la seva condició sexual com a normal i lamenta la sortida del país del gai.

Els espectadors estrangers no saben que, a la realitat, quan els fets del Mariel, si et presentaves com a homosexual obtenies automàticament la sortida del país. Evidentment, les pel·lícules crítiques mai van sortir de l'Institut Cubano del Arte e Industria Cinematogràfica (ICAIC); i els cineastes emigrats com Orlando Giménez o Roberto Fandillo no existeixen allà. A Néstor Almendros, amb una obra creativa cubana, se'l considera espanyol per evitar la incomoditat.

Però en la seva capacitat de transformisme s'ha de reconèixer que la revolució cubana, fins i tot en determinats moments, fa la impressió que obre les seves fronteres per deixar que la cultura i la societat cubana caminin lliurement. Sistemàticament, aquesta visió relativa des de l'exterior sempre ha estat més perceptible que dintre de la mateixa illa. Quan Silvio Rodríguez va començar a cantar, Els Beatles estaven prohibits perquè desviaven la juvenalla, a la vegada l'èxit i rècord històric de taquilla dels cinemes cubans va ser la pel·lícula *La vida sigue igual*, d'un jove Julio Iglesias que posteriorment va ser condemnat per anar-se'n a viure a Miami.

El Silvio de les cançons protesta (recordeu que a l'illa el mot *Ojalá* té un significat molt diferent que a Espanya) va ser reconduït pel Movimiento de la Nueva Trova Cubana. Ell i Pablo Milanés van passar a ser la nova música oficial de Cuba (encara que semblava més nova cançó catalana), com abans els Irakere van ser la resposta al jazz nord-americà, i el grup Los Van Van la justificació per dir que el *son* no havia marxat de l'illa. El ritme salsa, quan va sortir al Nova York dels setanta, va ser satanitzat per tots els crítics oficials de l'illa perquè no era autèntica música cubana. Ara l'anada de turistes justifica el reconeixement del

gènere amb un *Palacio* a l'Havana per ballar-lo i un boom d'orquestrades de tota mena per recaptar divises.

Societat: civil o oficial?

Al sinus de la societat cubana la revolució també va imposar la dicotomia a favor o en contra. A la pràctica va ser necessari *militar* en les organitzacions socials creades pel Govern. Les persones no tant sols eren marcades com a contrarrevolucionaries, *desafectos* o apàtics al procés, sinó que amb aquest tipus de marques no es podia accedir al món laboral o es perdia el dret a adquirir determinats productes, com les sabates que als anys seixanta donaven els CDR o els electrodomèstics que sempre ha atorgat el sindicat CTC (Central de Trabajadores de Cuba) tenint en compte els mèrits revolucionaris del treballador.

Moltes de les agrupacions socials cubanes, en la seva concepció primària, van permetre a la gent aplegar-se per participar de manera conjunta en la solució de molts problemes socials inherents al subdesenvolupament econòmic del país. Campanyes de vacunació massiva, accés de la dona al mercat laboral, elevació del nivell d'educació primària, etc. L'altra cara és quan el control oficial s'imposa sobre la participació espontània de la societat civil, en aquest cas es descobreix que les accions per la salut o l'educació no sempre són voluntàries, i moltes vegades atempten contra la concurrència de les persones.

Si l'educació està pensada per adocctrinar a la gent, a les organitzacions de masses els ha tocat el paper del control físic. Una mateixa persona és membre en el seu barri del CDR, de les MTT (Milicias de Tropas Territoriales), del Poder Popular i de l'FMC si és una dona. En el centre de treball, a més de la direcció institucional existeixen el *núcleo* del partit

(PCC), el *comité de base* la UJC (Unión de Jóvenes Comunistas) i la secció sindical corresponent a la CTC. A l'escola, a més de l'estructura acadèmica, existeixen l'Organización de Pioneros José Martí (versió actualitzada de la UPC), la UJC, la FEEM (Federación de Estudiantes de la Enseñanza Media) i la FEU (Federación de Estudiantes Universitarios).

No hi ha moment del dia en què els uns no controlin els altres. És aquest ull que et veu a tot arreu i que fa que els cubans se sentin constantment vigilats i només es sincerin quan estan sols. Als sistemes de control de qualsevol Estat, com la policia, els serveis especials de seguretat i les forces armades, els cubans tenen com a part de la seva vida un sistema quasi absolut de control social. La solitud, la individualitat, l'autosuficiència són elements del caràcter amb connotacions negatives en la vida d'un revolucionari cubà. Sempre s'ha hagut d'estar per i per a la massa. Les diferències s'extirpaven o es reduïen a un mínim no perillós per al sistema, com és el cas de les associacions de Drets Humans de l'illa que són permeses com un mal menor.

Ser membre de la secta Testimonis de Jehová va ser motiu de presó, ser catòlic practicant estava mal vist i representava un tractament desigual a la feina, etc. La revolució va usar el seu poder absolut per afavorir uns sectors de la població en contra dels altres, i sobretot, per debilitar als contestataris. Una escena comuna en aquest sentit va ser l'enfrontament d'unes religions en contra de les altres en funció d'obtenir determinades quotes de poder. El suport a protestants, *pentecosta* i el reconeixement de la religió afro-cubana feia més feble l'església catòlica. Ara, el Vaticà aprofita el benentès amb el règim per recuperar l'espai perdut.

Davant dels canvis dels últims anys, des d'Espanya es creu que Cuba, per primera vegada des del triomf de la revolució, està canviant. Que la crisi econòmica

Indicadors del nivell de desenvolupament de Cuba i països del seu entorn *

	Número d'ordre a la classificació IDH	Esperança de vida al néixer (anys)	Taxa d'alfabetització adulta (%)	PIB per càpita (\$ PPA)	IDH	Calories per càpita (el 1992)	Població rural (%)	Població per metge (1988-91)	Taxa de mortalitat lactants***
Estats Units	2	76,1	99	24.680	0,94	nd	24	nd	nd
Costa Rica	31	76,4	94,5	5.680	0,884	2.889	51	1.136	13
Panamà	43	72,9	90	5.890	0,859	2.239	47	562	25
Mèxic	48	71	89	7.010	0,845	3.181	26	621	35
Belice	67	73,7	70	4.610	0,754	2.670	53	nd	32
Cuba	79	75,4	95,2	3.000	0,726	2.833	25	332	12
Jamaica	86	73,7	84,1	3.180	0,702	2.607	47	7.143	14
Rep. Dominicana	87	69,7	81,2	3.690	0,701	nd	37	935	41
Guatemala	112	65,1	54,6	3.400	0,58	2.255	59	4.000	48
Honduras	114	67,9	71,4	2.100	0,576	2.306	57	1.266	42
El Salvador	115	66,8	70,4	2.360	0,576	2.663	56	1.563	44
Nicaragua	117	67,1	65	2.280	0,568	2.296	38	2.000	50
Haití	145	56,8	43,4	1.050	0,359	1.707	70	7.143	85
Amèrica Llatina i el Carib		68,5	85,9	5.816	0,824	2.757	27	1.039	45
PVD		61,5	68,8	2.696	0,563	2.546	64	5.767	70

* Totes les dades fan referència l'any 1993, excepte quan s'indica.

**L'Índex de Desenvolupament Humà (IDH), elaborat pel Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD), és la mitjana de 3 índexs: longevitat (en funció de la esperança de vida al néixer); nivell educatiu (pondera 2/3 la taxa d'alfabetització i 1/3 la taxa de matriculació combinada de primària, secundària i terciària); i el nivell de vida (PIB per càpita real mesurat en dòlars de PPA). IDH baix: <0,50, mitjà: entre 0,500 i 0,799, alt: > 0,800.

***Número per cada 1000 neixements vius.

PPA: Paritat del Poder Adquisitiu (tipus de canvi obtingut pel cost de compra d'un cistell representatiu del consum en diferents països, de forma que reflexa les diferències en la capacitat adquisitiva real)

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de Human Development Report, 1996. PNUD.

INDICADORS DE COMUNICACIÓ A CUBA I PAÏSOS DEL SEU ENTORN (1992)

	Diaris per 100 habitants	Televisors per 1000 habitants	Ràdios per 1000 habitants
Estats Units	24	815	2.118
Costa Rica	10	141	258
Panamà	9	167	224
Mèxic	12	149	255
Belize	nd	166	584
Cuba	12	162	345
Jamaica	7	134	421
República Dominicana	4	87	171
Guatemala	2	52	66
Honduras	3	73	387
El Salvador	9	93	414
Nicaragua	2	66	262
Haití	1	5	47
Amèrica Llatina i el Carib	1	162	345

Elaboració Fundació CIDOB amb dades Human Development Report, 1996. PNUD.

ca ha obligat al règim a fer reformes que donen a la societat i a la cultura cubana la possibilitat de tenir petits marges d'independència. Molts analistes espanyols veuen el naixement d'una incipient societat civil capaç de crear un discurs de la cubanitat diferent de l'imposat pel Govern de Fidel Castro a nom d'una revolució que ja no és el que va prometre ser.

Per a un cubà aquesta percepció de la realitat del seu país és llunyana, respon al redescobriments de l'illa pels espanyols gràcies al turisme o, com a mínim, no li sembla creïble perquè ja ha viscut en carn pròpia com el *castritismo* s'adapta als temps, i continua existint, associant la seva continuïtat a la vida de seu creador. Fins ara, les

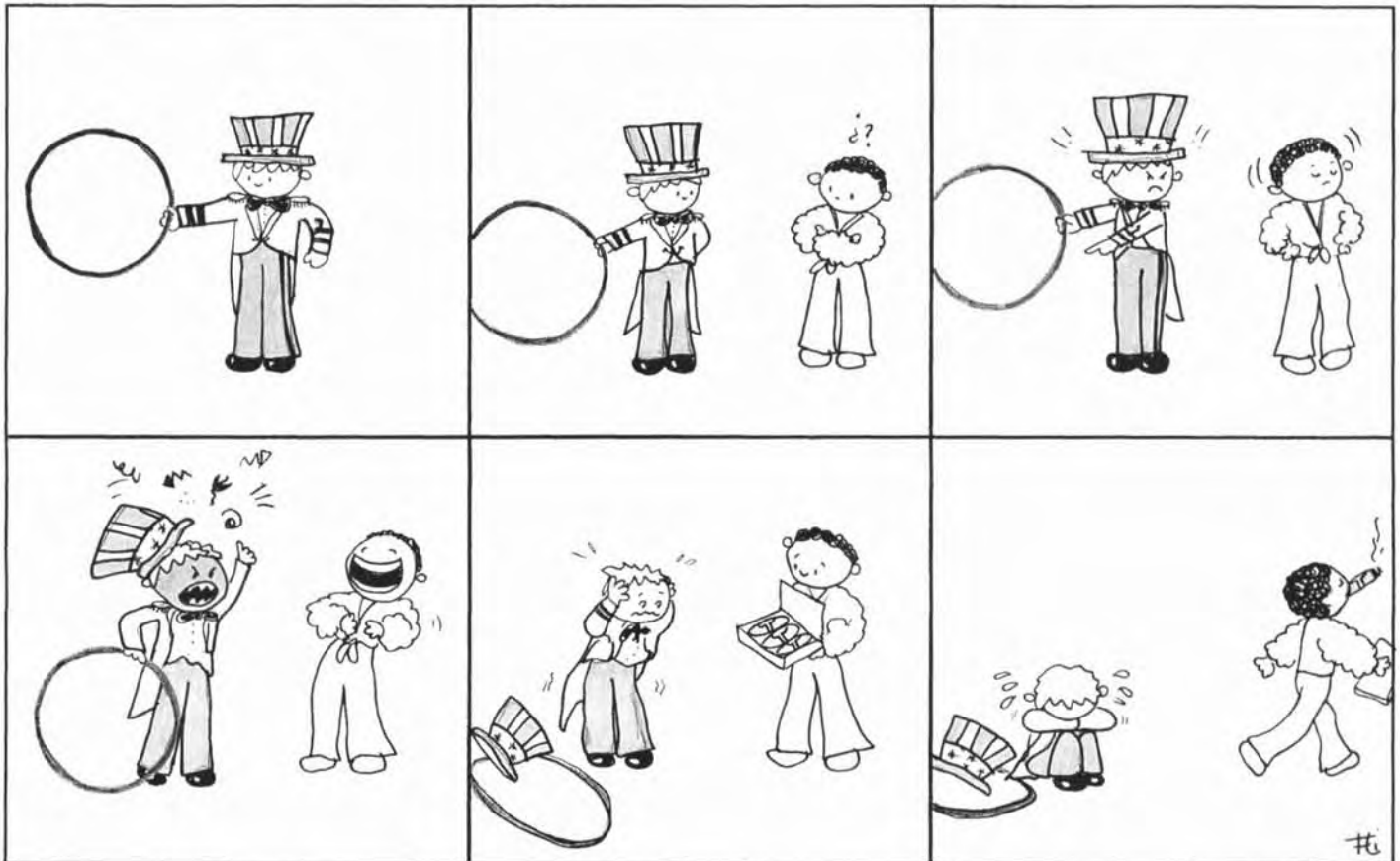
paraules als intel·lectuals dites per Castro continuen vigents i els cubans que han intentat transgredir-les són fora o viuen l'exili interior; per això, per reconstruir la societat cubana cal comptar amb tots els cubans, els de dintre i els de fora, i la cultura sembla ser un bon lloc per començar, perquè no té fronteres. ■

INDICADORS DE TREBALL A CUBA I PAÏSOS DEL SEU ENTORN (1990)

	Població activa total (%)	Proporció de dones sobre la població activa total (%)	Distribució de la població activa (%)		
			Agricultura	Indústria	Serveis
Estats Units	50	41	3	26	71
Costa Rica	38	28	26	27	47
Panamà	39	32	26	16	58
Mèxic	37	29	28	24	48
Belize	31	21	34	19	48
Cuba	45	36	18	30	51
Jamaica	49	46	25	23	52
Rep. Dominicana	40	28	25	29	46
Guatemala	35	24	52	17	30
Honduras	34	28	41	20	39
El Salvador	36	33	36	21	43
Nicaragua	34	36	28	26	46
Haití	45	43	68	9	23
Amèrica Llatina i el Carib	40	33	27	23	50

Elaboració Fundació CIDOB amb dades de Human Development Report, 1996, PNUD.

TIRA, TIRA!

DCIDOB 59. Cuba.

Selecció de Documents de la Base de Dades CIDOB.

CUBA: UNA POTENCIA CARIBEÑA EN TRASICIÓ / Gerardo Trueba González, 1993 - Revista de estudios europeos 27-28: 113-128

EL RETO DE LA REINSECCIÓN INTERNACIONAL DE LA ECONOMÍA CUBANA / Antonio Romero Gómez, 1993 - Revista de estudios europeos 27-28: 129-144

CUBA DU PESO AU DOLLAR / Jean-François Fogel, 1994 - Politique internationale 62: 127-137

LA UNIÓN EUROPEA Y CUBA: HACIA UN MAYOR REALISMO EN LAS RELACIONES / Eduardo Perera Gómez, 1994 - Revista de estudios europeos 31: 25-59

THE CRISIS IN CUBA CONTINUES / Klaus Fritsche, 1994 - Aussen Politik 3: 299-305

CUBA EN LA COMUNIDAD INTERNACIONAL DE LOS NOVENTA: SOBERANÍA, DERECHOS HUMANOS Y DEMOCRACIA / Jorge I. Domínguez, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 281-306

CUBA: LA POLÍTICA EXTERIOR EN EL PERÍODO ESPECIAL / Luis Suárez Salazar, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 307-334

CIENTO VEINTICINCO AÑOS DE LUCHA: EL NACIONALISMO CUBANO Y LA DEMOCRACIA POLÍTICA HACIA EL SIGLO XXI / Marifeli Pérez-Stable, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 335-348

EL PROCESO DE CAMBIO INSTITUCIONAL EN LA ECONOMÍA CUBANA / Sergio G. Roca, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 365-374

LA DOLARIZACIÓN DE LA ECONOMÍA CUBANA / Carmelo Mesa-Lago, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 375-388

CLINTON Y CASTRO: PRAGMATISMO O PARÁLISIS / Gillian Gunn, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 389-401

CUBA DESPUÉS DE LA GUERRA FRÍA: ¿CUÁL DEBERÍA SER LA POLÍTICA DE LOS ESTADOS UNIDOS? / Wayne S. Smith, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 402-423

LA CUESTIÓN DE LA "SOLUCIÓN DEL CONFLICTO" ENTRE LOS ESTADOS UNIDOS Y CUBA: PRECISIONES PREMISAS, PRECAUCIONES / Rafael Hernández, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 424-446

LA ACTUAL INTEGRACIÓN DE CUBA EN LOS SISTEMAS INTERNACIONAL Y HEMISFÉRICO / Julie M. Feinsilver, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 513-525

CUBA, UNA OPCIÓN LATINOAMERICANA DE INSERCIÓN INTERNACIONAL / Francisco León, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 526-541

APERTURA Y REFORMA DE LA ECONOMÍA CUBANA: LAS TRANSFORMACIONES INSTITUCIONALES (1990-1993) / Pedro Monreal; Manuel Rúa, 1994 - Estudios internacionales 107-108: 542-569

CUBA, REFORMA SIN CAMBIOS / Wilhem Hofmeister, 1994 - Contribuciones 2: 207-223

DESCENTRALIZACIÓN REGIONAL EN CUBA: CONSECUENCIAS SOCIOECONÓMICAS Y PARA LA ESTRUCTURA DE LOS ASENTAMIENTOS / Gunter Mert-hins, 1994 - Desarrollo y cooperación 1: 15-19

LAS RELACIONES INTERESTATALES ENTRE CUBA Y EL CARIBE EN LOS AÑOS 90: RETOS Y PERSPECTIVAS / Gerardo González Núñez, 1994 - Cuadernos de nuestra América 21: 107-123

ESTADOS UNIDOS-CUBA: LA POLÍTICA ECONÓMICA DE LA CONFRONTACIÓN / Soraya Castro; Luis René Fernández Tablo, 1994 - Cuadernos de nuestra América 21: 124-138

LA SEGURIDAD DE CUBA EN LOS AÑOS 90 / Isabel Jaramillo, 1994 - Cuadernos de nuestra América 21: 139-158

RECIENTES TRANSFORMACIONES DE LA ECONOMÍA Y EL MERCADO CUBANOS / Apolonio Ruiz Ligeró, 1994 - Información comercial española, semanal, 2433: 2995-3001

CUBA: REFORMAS INTERNAS Y RELACIONES ECONÓMICAS EXTERNAS / Manuel Iglesia-Caruncho, 1994 - Información comercial española, semanal, 2433: 3003-3017

LA REINSECCIÓN DE CUBA EN LA ECONOMÍA MUNDIAL CONTEMPORÁNEA / Antonio Romero Gómez, 1994, Información comercial española, semanal, 2433: 3019-3026

CONTENIDO TECNOLÓGICO Y COMPETITIVIDAD: ELEMENTOS PARA LA RECONVERSIÓN DE LA INDUSTRIA CUBANA / Carlos Fernández de Bulnes García, 1994 - Información comercial española, semanal, 2433: 3027-3037

¿PUEDE EL TURISMO AYUDAR AL DESARROLLO ECONÓMICO DE CUBA? / Hil-da Garcell Cortizo, 1994 - Información comercial española, semanal, 2433: 3039-3044

DESARROLLO RECIENTE DE LA ACTIVIDAD EMPRESARIAL ESPAÑOLA CON CUBA / Darío José Sáez Méndez, 1994 - Información comercial española, semanal, 2433: 3045-3056

NACIÓN Y POSTMODERNISMO EN CUBA / Félix Sautié Mederos, 1995 - Tiempo de paz 37-38: 95-103

SOCIAL AND ECONOMIC ASPECTS OF SUGAR PRODUCTION IN CUBA, 1880-1930 / César J. Ayala, 1995 - Latin American research review 1: 95-124

CUBA'S TRANSITION: INSTITUTIONAL LESSONS FROM EASTERN EUROPE / Michael Rady, 1995 - Journal of Interamerican studies and world affairs 2: 83-111

LAS RELACIONES ENTRE LA UNIÓN EUROPEA Y CUBA: COMUNICACIÓN DE LA COMISIÓN AL CONSEJO Y AL PARLAMENTO EUROPEO / Comisión de las Comunidades Europeas, 1995, Bruselas

ANTIFASCISMO EN AMÉRICA LATINA: ESPAÑA, CUBA Y ESTADOS UNIDOS DURANTE LA SEGUNDA GUERRA MUNDIAL / Rosa Mª Pardo Sanz, 1995 - Estudios interdisciplinarios de América Latina y el Caribe 1: 51-73

HOUSEHOLD INCOMES IN CUBAN AGRICULTURE: A COMPARISON OF THE STATE, CO-OPERATIVE AND PEASANT SECTORS / Carmen Diana Deere; Ernel Gon-

zález; Niurka Perez, 1995 - Development and change 2: 209-234

CUBA A L'HEURE DES GRANDES REFORMES / Janette Habel, 1995- Le Monde diplomatique 500: 1, 26-27

THE FUTURE OF DEMOCRACY IN CUBA / Joel C. Edelstein, 1995 - Latin American perspectives 4: 7-26

CUBA: REFORMA CONSTITUCIONAL O NUEVA CONSTITUCIÓN / Hugo Azcuy, 1995 - Cuadernos de nuestra América 22: 41-52

IGLESIA CATÓLICA Y POLÍTICA EN CUBA EN LOS NOVENTA / Aurelio Alonso Tejada, 1995 - Cuadernos de nuestra América 22: 53-70

READING BETWEEN THE LINES: WOMEN, THE STATE, AND RECTIFICATION IN CUBA / Sheryl L. Lutjens, 1995 - Latin American perspectives 2: 100-124

SE NOURRIR A CUBA: LES ENJEUX DE L'AGRICULTURE DANS LA REGION DE LA HAVANE / Denise Douzant Rosenfeld; Thierry Linck; Mario Zequeira, 1995 - Cahiers des Amériques Latines 19: 35-64

CUBA: QUESTIONS SOCIALES, RACIALES ET POLITIQUES D'UNE TRANSITION A L'AUTRE / Rebecca J. Scott, 1995 - Problèmes d'Amérique Latine 17: 3-16

CUBA: UNE TRANSITION A HAUT RISQUE / Janette Habel, 1995 - Problèmes d'Amérique Latine 17: 17-33

CUBA Y LOS CUBANO-AMERICANOS: EL IMPACTO DEL CONFLICTO EE.UU.-CUBA EN SUS RELACIONES PRESENTES Y FUTURAS / Rafael Hernández, 1995 - Cuadernos de nuestra América 23: 4-22

¿ALTERNATIVAS POLÍTICAS EN LA EMIGRACIÓN CUBANA? / Milagros Martínez Reinosa; Jorge Hernández Martínez, 1995 - Cuadernos de nuestra América 23: 33-47

RELACIONES ECONÓMICAS Y COMERCIALES CUBA-ESPAÑA / Hiram Marquetti Nodarse, 1995 - Información comercial española, semanal, 2471: 33-36

EL HEMISFERIO Y CUBA: UNA POSTDATA CREPUSCULAR A LA CUMBRE DE LAS AMÉRICAS / Rafael Hernández, 1995 - Cuadernos de nuestra América 24: 71-79

LAS RELIGIONES AFROCUBANAS Y SU INCIDENCIA EN NUESTRA CULTURA / René Castellanos, 1994 - Cristianismo y sociedad 121-122: 65-80

IN SEARCH OF AN ETHIC / Néstor Bague, 1995 - Index on censorship 4: 133-135

PUSHING POLYARCHY: THE U.S.-CUBA AND THE THIRD WORLD / William I. Robinson, 1995 - Third World quarterly 4: 643-659

THE INTEGRATIVE COMPLEXITY OF AMERICAN MAKERS IN THE CUBAN MIS-SILE CRISIS / Karen Gutteri; Michael D. Wallace; Peter Suedffed, 1995 - The Journal of conflict resolution 4: 595-621

CUBA EN LA ESTRATEGIA RECIENTE DE LA UNIÓN EUROPEA / Eduardo Perera Gómez, 1995 - Revista de estudios europeos 36: 139-145

ESPAÑA Y CUBA: ¿UNA RELACIÓN MUY ESPECIAL? / Joaquín Roy, 1995 - Afers internacionals 31: 147-166

HEROIC ILLUSIONS: A SURVEY OF CUBA / Ann Wroe, 1995 - The Economist 7960: 3-16

CALIDAD DE VIDA EN CUBA: EFECTOS DE LA POLÍTICA NORTEAMERICANA / Elena Díaz González, 1994 - África América Latina cuadernos 16: 13-33

CLINTON'S CUBA POLICY: TWO STEPS BACKWARD, ONE STEP FORWARD / James Petras; Morris Morley, 1996 - Third World quarterly 2: 269-287

CUBA: EL NUEVO PANORAMA / Orlando Pérez S., 1996 - Alai 230: 3-5

SOCIEDAD CIVIL Y EL FUTURO DE CUBA: UNA VÍA POLÍTICA PARA REDUCIR EL PODER ESTATAL / Ricardo A. Puerta, 1996, Florida

THE SOCIODEMOGRAPHIC AND REPRODUCTIVE CHARACTERISTICS OF CUBAN WOMEN / Sonia I. Catusas Cervera, 1996 - Latin American perspectives 1: 87-98

CUBA ¿AYUDA HUMANITARIA O COOPERACIÓN PARA EL DESARROLLO? / Felix Sautié Mederos, 1996 - Tiempo de paz 41: 112-121

LA LEY HELMS-BURTON SOBRE EMBARGO A CUBA / Manuel de la Cámara, 1996 - Información comercial española, semanal, 2502: 23-32

CUBA, VERS L'ECONOMIE DE MARCHÉ? / Jean-Françoise Fogel, 1996 - Politique internationale 71: 275-288

CUBA REFROZEN / David Rieff, 1996 - Foreign affairs 4: 62-76

EYES ON CUBA: U.S. BUSINESS AND THE EMBARGO / Pamela S. Falk, 1996 - Foreign affairs 2: 14-18

CUBA'S LONG REFORM / Wayne S. Smith, 1996 - Foreign affairs 2: 99-112

CUBA, UN ASUNTO INTERNO ESPAÑOL / Felipe Sahagún, 1996 - Meridiano CERI 10: 4-9

CUBA Y LA UNIÓN EUROPEA: LAS DIFICULTADES DEL DIÁLOGO / IRELA, 1996, Madrid

CUBA: TRANSFORMACIONES ECONÓMICAS Y COOPERACIÓN CON LA UNIÓN EUROPEA / IRELA, 1996 - Informe de conferencia 8: 1-43

CUBA: ¿HACIA UNA NUEVA CRISIS? / IRELA, 1996, Madrid

LA NUEVA CRISIS ENTRE CUBA Y ESTADOS UNIDOS / Augusto Zamora, 1996 - Meridiano CERI 9: 12-15

LA HABANA, LAS IMPLICACIONES HELMS-BURTON / Isabella Thomas, 1996 - Política exterior 53: 90-100

LEY HELMS-BURTON, TEXTO Y EXPLICACIÓN DE LA LEY / Universidad Latinoamericana de la Libertad Friedrich Hayek, 1996

DEL CUBANO Y LA SOCIEDAD: UNA BREVE REFLEXIÓN / Orlando Márquez Hidalgo, 1996, Madrid